

๒ ๒ ๒ นกแตวเลวทองคำ

นพ.อนุวัฒน์ ศุภชุติกุล

ช่วง 18-19 พฤศจิกายน 2549 นี่มีสิ่งที่น่าสนใจเกิดขึ้นหลายเรื่อง แถวสวนรถไฟ
ฝนดาวตกที่คาดว่าจะเห็นสองวันนี้ ก็ไม่มีใครรายงานว่าได้เห็น ตื่นเช้ามีเมฆลอยอยู่
หนาตา ยามที่สวนก็บอกว่าไม่เห็นเลยครับ

เช้าวันเสาร์มีรถทัวร์ทยอยเข้ามาที่สวนรถไฟ เพื่อนำเด็กและเยาวชนมาร่วมประชุม
สมัชชาครั้งที่ 1/ 2549 มีสโลแกนของงานว่า หนูอยาก (เหล่า) เล่าเรื่อง ใครอยากจะฟังบ้าง
วันอาทิตย์ก็ยังคงมีเมฆและไม่เห็นฝนดาวตกเช่นเดิม

ปกติที่สวนรถไฟ เสียงที่ดังคึกคักมากที่สุดคือการออกกำลังกายกับท้อเอสลอน นับกันไป
หนึ่งถึงห้าสิบสลับกับการออกเสียงตะโกน โยโย แต่วันนี้เสียงที่ดังแทนคือ สี ห้า หก เจ็ด แปด..
อีกที ผ่านเครื่องขยายเสียงมาจากหน้าลานกีฬา

ที่สนามแอโรบิควันนี้คึกคักมากเนื่องจากมีกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเบาหวาน มี
ซุ้มของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มาร่วมกันจัดรายรอบ พร้อมด้วยผู้คนที่มาร่วมงานกันแต่
เช้าตรู่ ทั้งเสื้อเหลือง เสื้อม่วง

กิจกรรมแอโรบิค เป็นส่วนที่ดึงดูดความสนใจ สร้างบรรยากาศ สร้างสีสันให้กับงาน และ
เข้ากับเนื้อหาของการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ได้ดี เป็นข้อที่น่าสนใจว่าถ้าเราทำอะไรโดยไม่สร้าง
ความเข้าใจ ไม่มีผู้คนรับรู้ ไม่มีการเคลื่อนไหว คนที่ทำอยู่ก็จะน้อยๆ การดึงดูดให้ผู้คนเข้า
มาร่วมก็จะไม่ประสบความสำเร็จ นี่จึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมประเภท kick off หรือแม้
การจัดประชุม National Forum HA ก็ให้ผลในทำนองนี้เช่นเดียวกัน

งานนี้อยู่ทางฝั่งตะวันออกของสวนรถไฟ

ในวันเดียวกัน ทางด้านเหนือของสวนรถไฟ มีการจัดกิจกรรมตุนกเนื่องในโอกาส
ครบรอบ 20 ปีแห่งการอนุรักษ์นกแตวแล้วทองคำ

เสียงจากลำโพงเพื่อนำการเดินแอโรบิค กับการตุนก ดูจะเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยเข้ากันเท่าไร
รัก แต่ในช่วงที่พระอาทิตย์กำลังเริ่มขึ้น ก็เป็นช่วงเวลาที่ดีสำหรับการตุนก หรือเสียงจากฟาก
ตะวันออกอาจจะช่วยไล่ให้นกมาอยู่ทางอีกฟากหนึ่งของสวนก็ได้

นกแก้วแล้วท้องดำ (Gurney's Pitta) เป็นนกที่เกือบจะถูกบันทึกว่าสูญพันธุ์ไปจากโลกแล้ว เนื่องจากไม่มีรายงานการพบเห็นอย่างเป็นทางการกว่า 50 ปี จนเมื่อ 20 ปีที่แล้วได้มีการสำรวจพบอย่างเป็นทางการในเขตป่าเขานอจู้จี้ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ซึ่งเป็นป่าที่ราบต่ำผืนสุดท้ายของเมืองไทย จึงได้มีการติดตามศึกษาและพยายามที่จะหาทางอนุรักษ์นกกลุ่มนี้ไว้

มีการติดตามเฝ้าดูพฤติกรรมของนก และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลกระทบ อย่างละเอียด เช่น การที่มีฝูงมดเข้าไปในรังนกและเป็นอุปสรรคต่อการให้อาหารของพ่อและแม่นก

มีคนช่างถาม ถามว่าทำไมต้องอนุรักษ์นกแก้วแล้วท้องดำ นกอย่างอื่นที่ต้องอนุรักษ์ก็มีไม่ใช่หรือ คำตอบจาก web site ของศูนย์ศึกษาธรรมชาติเขีนศิริระ ระบุว่า 1) นกพันธุ์นี้มีการกระจายพันธุ์จำกัดเฉพาะอยู่ในไทยและพม่าเท่านั้น จึงเป็นภารกิจของประเทศทั้งสอง 2) นกนี้เป็นตัวแทนของระบบนิเวศป่าที่ราบต่ำ ซึ่งถือเป็นระบบนิเวศที่ถูกคุกคามขั้นวิกฤต ถ้าอนุรักษ์นกแก้วแล้วท้องดำไว้ได้ นั้นย่อมหมายถึงบ้านของสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเฉพาะป่าที่ราบต่ำอีกมากมายหลายชนิดจะได้รับการปกป้องไปด้วย 3) เป็นนกที่มีความสวยงามมากและหายากที่สุดในโลก 4) การอนุรักษ์ และการศึกษาสัตว์ป่า ในประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ แต่ไม่ค่อยให้ความสำคัญ กับ นกขนาดเล็ก

เจ้าหน้าที่ซึ่งทำงานในเรื่องนี้ให้ความเห็นว่าเป็นเรื่องยากมากในการที่จะอนุรักษ์นกพันธุ์นี้ไว้ เป็นการทำงานอนุรักษ์บนเส้นทางการสูญพันธุ์ สิ่งที่ได้ขณะนี้คือการชะลอการสูญพันธุ์ให้ยืดออกไปเท่านั้น คาดว่าจะเหลืออยู่ประมาณ 13-15 คู่ ปัญหาสำคัญที่สุดคือวิถีคิดของคนในพื้นที่กับผู้ที่ทำงานอนุรักษ์ในส่วนกลาง พื้นที่ป่าจำนวนมากถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งมีสภาพทางนิเวศที่ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนกับป่าธรรมชาติ ในด้านเศรษฐกิจ จังหวัดกระบี่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับปลูกปาล์ม ขณะที่คนพื้นที่เองมีความเชื่อว่าเขตที่ประกาศเป็นเขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า เขาจะไม่เข้าไปยุ่ง แต่ในเขตป่าสงวน เขาสามารถที่จะเข้าไปหาผลประโยชน์อย่างไรก็ได้

มีข้อคิดที่น่าสนใจอย่างน้อยสองประการ

ประการแรก การจะบรรลุเป้าหมายสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขได้นั้น ต้องอาศัยการให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นเรื่องที่วัดยาก สัมผัสยาก เป็นสำคัญ สังคมใดก็ตามที่ยังให้คุณค่าแต่กับผลประโยชน์ระยะสั้น ตัวเงินที่หามาได้เฉพาะในช่วงชีวิตของเราเองโดยไม่คิดถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในวันข้างหน้า สังคมนั้นยากที่จะอยู่เย็นเป็นสุข เนื่องจากขาดความสมดุล สังคมไทยเคยเป็นสังคมที่ให้คุณค่ากับเรื่องความสมดุลของธรรมชาติ เรื่องจิตวิญญาณ แต่ด้วยความละโมภเฉพาะหน้า และด้วยการปล่อยปละละเลยให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจมากขึ้นทุกทีๆ ทำให้เราไม่สามารถกลับไปให้คุณค่ากับสิ่งเหล่านั้นได้มากเท่ากับที่เคยเป็นมาในอดีต

ประการที่สอง การสร้างสมดุลระหว่างสิ่งที่เรียกว่าเป็นนโยบายมหภาค กับสิ่งที่ป็นคุณค่าเฉพาะของท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ระหว่างการเป็นเจ้าของผืนป่าที่ราบ

ดำที่อุดมสมบูรณ์สิ้นสุดท้ายกับการมีพื้นที่ปลูกปาล์มเพื่อสร้างเศรษฐกิจให้กับจังหวัด จะสามารถทำร่วมกันไปได้หรือไม่ เชื่อว่าหากผู้บริหารให้ความสำคัญอย่างสมดุล ย่อมจะสามารถรักษาสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับอนาคตไว้ได้ ในขณะที่ต้องพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดไปด้วย แต่นั่นหมายความว่าต้องทำงานในเชิงรุกอย่างมาก

การรักษาสมดุลนี้น่าจะเป็นบทเรียนสำคัญสำหรับการทำงานคุณภาพในโรงพยาบาล เวลาที่หน่วยงานต่าง ๆ ต่างคนต่างทำ ไม่มีทิศทางร่วมกัน ก็ทำให้เกิดมรรคผลของการพัฒนาที่ชัดเจน ครั้นโรงพยาบาลพยายามจะมีเข็มมุ่งหรือจุดเน้นในการพัฒนา จุดเน้นเหล่านั้น กลับครอบงำหน่วยงานต่าง ๆ จนไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่รู้ว่าคุณค่าสำคัญที่มีอยู่ในตัวเองคืออะไร ไม่รู้ว่าคุณค่าเสี่ยงสำคัญในหน่วยงานของตนเองคืออะไร

การเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งจึงเป็นความหลงผิด เป็นการแปลความเข้าใจข้างตนเอง ทำนองเดียวกันที่ชาวบ้านบางคนคิดว่า ป่าสงวนเป็นป่าที่ใครจะเข้าไปแสวงหาประโยชน์อย่างไรก็ได้ หรือที่บางคนคิดว่าเมื่อโรงพยาบาลมีจุดเน้นในการพัฒนาระบบมาชัดเจนแล้ว ก็ทุ่มเทจนสุดตัวทำในเรื่องที่กำหนดมา มากกว่าที่จะดูว่าจะรักษาสมดุลระหว่างทิศทางของโรงพยาบาลกับความต้องการของผู้ป่วยในความรับผิดชอบของตนอย่างไร

บ้านโพธิ์นิเวศน์

19 พฤศจิกายน 2549 0901 น.

นกแก้วแล้วท้องดำ...

บนเส้นทางแห่งการสูญพันธุ์

เพชร มโนปวิตร

http://www.bcst.or.th/news/arti_6.htm

"เราไม่ได้อักรักนกมากกว่ารักคน

เราไม่ได้อักรักป่ามากไปกว่าคนไทยบนผืนแผ่นดินแม่

เราเพียงอยากให้คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและยั่งยืน

และเราเชื่อว่าการอนุรักษ์นก และการรักษาผืนป่าคือผลประโยชน์ในระยะยาวของทุกคน "

โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้ (พ.ศ. 2533-2542)

มิถุนายน 2529

สิริรักษ์ อารทรากร หรือทิพย์ ในเวลานั้นคือเด็กนักเรียนชั้น ป.4 อยู่ที่ปราจีนบุรี เธอยังดูนกไม่เป็น และไม่รู้จักนกแก้วแล้วท้องดำ ทิพย์คงไม่รู้ด้วยซ้ำว่าในปีเดียวกันนั่นเอง วงการนกธรรมชาติวิทยาทั่วโลกต่างตื่นเต้น ดีใจกับข่าวการค้นพบนกแก้วแล้วท้องดำในประเทศไทย หลังจากเชื่อกันมานานชนิดนี้ได้สูญพันธุ์ไปแล้วเกือบครึ่ง ศตวรรษ ปัจจุบันเด็กนักเรียนป.4 แทบทุกคนในอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ รู้จักนกแก้วแล้วท้องดำ คนไทยจำนวนไม่น้อยเคยได้ยินชื่อนกแก้วแล้วท้องดำในฐานะสัตว์ป่าสงวน 1 ใน 15 ชนิดของประเทศ และนักดูนกทั่วโลกต่างรู้ว่หากอยากดูนกชนิดนี้ต้องเดินทางมาที่ประเทศไทยเท่านั้น ทว่าความโด่งดังของนกแก้วแล้วท้องดำ และความพยายามในการอนุรักษ์นกชนิดนี้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ยังไม่สามารถกอบกู้นกแก้วแล้วท้องดำให้พ้นจากเส้นทางแห่งการสูญพันธุ์ได้ เพราะนกยังคงลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือจำนวนเพียงหยิบมือเดียวในป่าผืนเล็กๆ ที่จังหวัดกระบี่

.....

17 ปีผ่านไปแล้ว ทิพย์จบการศึกษาระดับปริญญาโทด้านชีววิทยา และได้กลายมาเป็นเจ้าหน้าที่วิจัยเรื่องนกแก้วแล้วท้องดำประจำ สมาคมนักอนุรักษ์และธรรมชาติแห่งประเทศไทย ส่วนหนึ่งของโครงการฟื้นฟูสภาพนกแก้วแล้วท้องดำครั้งใหม่ ซึ่งเป็นความพยายามร่วมกันครั้งล่าสุดระหว่าง สมาคมนักอนุรักษ์ฯ องค์การอนุรักษ์นานาชาติและรัฐบาลไทย ทิพย์กลายเป็นตัวแทนคนรุ่นใหม่คนหนึ่งที่ก้าวเข้ามาเผชิญกับความเรื้อรัง และซับซ้อนของปัญหาการอนุรักษ์สัตว์ป่าในประเทศไทย

วันนี้การอนุรักษ์นกแก้วแล้วท้องดำยังคงถูกผลักดันให้ดำเนินต่อไปข้างหน้า ในขณะที่เวลาของนกแก้วแล้วท้องดำฝูงสุดท้ายเหลือน้อยลงไปทุกที ทิพย์และผู้คนที่อีกจำนวนหนึ่งกำลังสานต่อเรื่องราวของการ อนุรักษ์ที่โลดแล่นอยู่ในความสนใจของชาวโลกมาเกือบ 20 ปี... เรื่องราวที่กำลังจะกลายเป็นตำนาน และรอคอยการปิดฉากลงอย่างถาวร

ปริศนาในรอยอดีต

ท่ามกลางความรกรงของป่าฝนในเขตเมืองตะนาวศรีทางตอนใต้ของประเทศพม่า นายดับเบิลยู เดวิดสัน (W. Davidson) ซึ่งทำงานสำรวจและเก็บตัวอย่างนกให้กับนายอัลลัน ฮูม (Allan Hume) เจ้าหน้าที่เก็บตัวอย่างสัตว์ของพิพิธภัณฑ์ในประเทศอังกฤษ ได้พบกับนกคล้ายตัวบอม ๆ ตัวหนึ่ง ลำตัวสีเหลือง ออกและท้องสีดํา หัวสีฟ้า หางสีฟ้า ดูจากรูปร่างแล้วเขามั่นใจว่าน่าจะอยู่ในวงศ์นกแก้วแล้ว (Pitta) กลุ่มนกตัวกลมบอมขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มีสีสันสดใสและชอบกระโดดหากินไปตามพื้นป่า นายเดวิดสันคิดว่านกตัวนี้อาจจะเป็นนกชนิดใหม่ของโลก แล้วก็จริง เพราะนั่นเป็นครั้งแรกที่โลกได้รู้จักกับนกแก้วแล้วท้องดํา ตัวอย่างของนกแก้วแล้วท้องดําตัวผู้ตัวนั้นถูกส่งกลับไปยัง พิพิธภัณฑ์ที่ประเทศอังกฤษและได้รับการตั้งชื่อในเวลาต่อมาว่า Pitta gurneyi หรือ Gurney's Pitta เพื่อเป็นเกียรติให้กับนายจอห์น เอช เกอนีย์ (John H . Gurney) นักสะสมตัวอย่างสัตว์และนักเขียนชาวอังกฤษผู้มีชื่อเสียง

สามปีต่อมา นายฮูมและนายเดวิดสันได้อ้างถึงการพบนกแก้วแล้วท้องดําครั้งแรกในประเทศสยามเมื่อปี 2418 ว่ามีการพบนกชนิดนี้ครั้งแรกที่เมือง Kenong ตรงฝั่งแม่น้ำบริเวณพรมแดนไทย-พม่า แต่เมือง Kenong นั้นไม่ปรากฏอยู่ในบริเวณดังกล่าว มีแต่เมือง Renong หรือเมืองระนองในปัจจุบัน จึงสรุปได้ว่าเป็นความผิดพลาดของช่างพิมพ์ที่สะกดตัว " R " ผิด เป็นตัว " K " ตอนนั้นเมืองระนองเป็นเมืองชายแดนที่เชื่อมต่อกับเมืองบันกาซอ (Bankachon) ในประเทศพม่า ซึ่งนายเดวิดสันเก็บตัวอย่างนกแก้วแล้วท้องดําได้หลายตัว

นายอี ซี ดิกคินสัน (E. C. Dickinson) อดีตเลขาธิการกิตติมศักดิ์ของชมรมดูนกกรุงเทพฯ (ปัจจุบันคือสมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย) ในช่วงปี 2510 เล่าให้ฟังว่า “ ยุคแรกๆ ที่เริ่มเก็บตัวอย่างนกแก้วแล้วท้องดําส่งให้พิพิธภัณฑ์นั้น บรรดานักเก็บตัวอย่างมักจะมาเริ่มกันตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้สถานีรถไฟแห่งละ เพราะสะดวกดี หากคนนำทางและลูกหาบก็ง่าย ข้อดีอย่างหนึ่งของพวกเก็บตัวอย่างนกพวกนี้คือ เขามักบันทึกเรื่องราวของแหล่งที่จับนกได้อย่างค่อนข้างละเอียด ต่อมาเลยกลายเป็นข้อมูลอ้างอิงที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา ”

ในบรรดาสถานที่ที่คนกลุ่มนี้ได้บันทึกไว้คือ พื้นที่หลายแห่งในจังหวัดตรัง โดยเฉพาะที่ “ ช้อง ” หรือ “ เขาช่อง ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัดในปัจจุบัน นอกจากนี้ท้องที่แถวบ้านเกาะปลาบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือเดิมเรียกกันว่า “ บ้านดอน ” ก็เคยมีการเก็บตัวอย่างได้ ส่วนรังนกแก้วแล้วท้องดํารังแรกของโลกนั้นถูกค้นพบโดยนายซี ชุงแกท (C. Chunggat) ที่คลองวังหิน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในเดือนตุลาคม ปี 2458

ดร. ไนเจล คอลลาร์ (Nigel Collar) ที่ปรึกษา Birdlife International * (BirdLife International เป็นองค์กรพันธมิตรนานาชาติด้านการอนุรักษ์นกที่ใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีภาคีสมาชิกกว่า 100 ประเทศทั่วโลก Birdlife International ทำงานเพื่อการอนุรักษ์นกในธรรมชาติ และให้การคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัยของนก สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกของ Birdlife International ในประเทศไทย) กล่าวเอาไว้ในรายงานนกที่ถูกคุกคามของทวีปเอเชีย หนา 3 พันกว่าหน้า เมื่อปี 2544 ว่า "นกแก้วแล้วท้องดําเป็นนกที่มีประวัติศาสตร์น่าทึ่งที่สุดชนิดหนึ่งของโลก" เพราะหลังจากที่มีการค้นพบเมื่อปี 2418 ก็มีการพบนกแก้วแล้วท้องดําได้อีกเป็นจำนวนมากในหลายบริเวณตั้งแต่บริเวณตัว เมืองประจวบคีรีขันธ์ลงไปถึงเขาช่องที่จังหวัดตรัง ส่วนในพม่าพบตั้งแต่วิกเตอเรีย พอยท์ (Victoria Point) ทางตอนใต้สุดขึ้นไปจนถึงเมืองเลนยา (Lenya

) ซึ่งอยู่ในแนวเดียวกับเมืองประจวบคีรีขันธ์ แต่แล้วหลังจากรายงาน On Siamese Birds ของนายโรดอล์ฟ ไมเออร์ เดอ เซาเอนซี (Rodolphe Meyer de Schauensee) นักปักษีวิทยาชาวอเมริกัน ในวารสาร วิทยาศาสตร์แห่งฟิลาเดลเฟียเมื่อปี 2489 ก็ไม่มีรายงานการพบนกตัวแล้วท้องดำในธรรมชาติที่อ้างอิงได้ ในทางวิทยาศาสตร์อีกเลย * (มีหลักฐานที่น่าเชื่อถือระบุว่านายเฮอเบิร์ท จี เด็กแนน (Herbert G. Deignan) อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนปรีณซ์รอแยล ชาวอังกฤษ เก็บตัวอย่างนกตัวแล้วท้องดำตัวเมียได้หนึ่งตัวที่ ประจวบคีรีขันธ์เมื่อปี 2495 แต่อาจจะไม่ได้มีการตีพิมพ์รายงานดังกล่าวในวารสารทางวิทยาศาสตร์ การ ตรวจเอกสารล่าสุดโดยดร.ไนเจล คอลลาร์ จึงไม่ได้นับรวมรายงานชิ้นดังกล่าว) นับเป็นการหายตัวไปอย่าง ลึกลับในขณะที่ท่วงการปักษีวิทยายังแทบไม่มีความรู้ใดๆ เกี่ยวกับนกชนิดนี้

แม้จะไม่มีรายงานทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับนกตัวแล้วท้องดำออกมาเลยตั้งแต่นั้น แต่ยังมีนกตัวแล้วท้องดำ ถูกจับมาออกมาจากป่าอยู่เป็นระยะ ในปี 2495 ตัวอย่างนกตัวแล้วท้องดำตัวหนึ่งซึ่งไม่ระบุที่มาถูกส่งไปเก็บ ที่พิพิธภัณฑ์ของสมิธโซเนียน และอีกตัวหนึ่งถูกเก็บตัวอย่างได้จากบริเวณน้ำตกห้วยยาง จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ นอกจากนี้มีรายงานว่านกตัวแล้วท้องดำถูกนำมาขายเป็นนกเลี้ยงในประเทศอังกฤษอยู่ เสมอๆ จนถึงปี 2518 เช่นเดียวกับในประเทศไทยที่มีหลักฐานว่ามีผู้นิยมนำมาเลี้ยงตั้งแต่ช่วงปี 2510 เพราะ เป็นนกป่าที่มีสีสันสวยงาม

นายฮอร์เน็ต (Hornett) นักสะสมนกชาวต่างประเทศคนหนึ่งเคยเล่าไว้ว่า "ก่อนหน้าปี 2513 นกตัวแล้ว ท้องดำหาซื้อได้ไม่ยากนัก เพราะมีมาให้เห็นอยู่เสมอปีละ 20-30 ตัวในตลาดค้านกในกรุงเทพฯ ผมเองมีนก ไทยมากมายที่เลี้ยงอยู่ แต่นกตัวแล้วท้องดำเป็นชนิดที่ผมชอบที่สุด และมีราคาแพงที่สุด แรกๆ ก็หาซื้อตาม ตลาดแต่ต่อมาก็สั่งซื้อได้โดยตรงจากพ่อค้าคน " นายแวน อูสเทิน (Van Oosten) นักเลี้ยงนกอีกคนหนึ่ง ใน อเมริกาเปิดเผยว่าเขาเคยสั่งซื้อนกตัวแล้วท้องดำ 3 คู่ในราคาตัวละ 50 ดอลลาร์สหรัฐ เมื่อเดือนกันยายน ปี 2510 คู่หนึ่งถูกส่งต่อไปที่บราซิล 4-5 ปีต่อมาก็ตาย ส่วนอีกคู่หนึ่งขายต่อให้เพื่อนในแคนาดา ส่วนอีกคู่เขา เลี้ยงเอง เลี้ยงอยู่ราวสามปีก็ได้มอบต่อให้กับสวนสัตว์ หลังจากนั้นสี่เดือนนกทั้งคู่ก็ตาย

แม้นกตัวแล้วท้องดำน่าจะเคยมีอยู่ค่อนข้างชุกชุม จากข้อมูลของพ่อค้าคนในสมัยก่อน และตัวอย่างนกกว่า ร้อยตัวที่ถูกเก็บอยู่ตามพิพิธภัณฑ์ต่างๆ เฉพาะพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาแห่งประเทศอังกฤษ (Natural History Museum) มีนกตัวแล้วท้องดำสตัฟฟ์อยู่ถึง 62 ตัว แต่การเก็บข้อมูลนับสิบปีของนักปักษีวิทยาในยุค 2520 ไม่มีใครเคยเห็นนกตัวแล้วท้องดำในธรรมชาติเลย ย่อมเป็นตัวอย่างชี้สำคัญว่านกตัวแล้วท้องดำได้ตก อยู่ในภาวะวิกฤติแล้ว ในเวลานั้นไม่มีใครรู้ว่าจะหานกตัวแล้วท้องดำพบได้ที่ไหน หรือว่าจริงๆ แล้วยังมีนก ตัวแล้วท้องดำหลงเหลืออยู่หรือเปล่า สถาบันไทรทศน์บีบีซีแห่งประเทศอังกฤษได้ออกแถลงในรายการข่าว ประจำปี ว่า “ หลังจากมีการตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด มีความเป็นไปได้สูงว่านกตัวแล้วท้องดำคงจะสูญ พันธ์ไปจากโลกนี้แล้ว ” ข่าวชิ้นดังกล่าวถูกเผยแพร่ออกไปในวันคริสต์มาสของปี พ.ศ. 2528 เพียง 6 เดือน ก่อนหน้าที่จะมีข่าวดีจากเมืองไทย

การค้นพบอันยิ่งใหญ่

14 มิถุนายน 2529

หากยึดเอาตามหลักการของไซเตส หรืออนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการควบคุมการค้าสัตว์ป่าและพืชป่า ผิดกฎหมาย สัตว์ที่ไม่มีรายงานการพบเห็นในธรรมชาติเป็นเวลา 50 ปี จะถูกกำหนดสถานะภาพว่าสูญพันธุ์ไปแล้วจากธรรมชาติ (Extinct from the wild) หากใช้หลักการเดียวกันก็นับได้ว่านกแก้วแล้วทองดำได้สูญพันธุ์อย่างเป็นทางการไปแล้วครั้งหนึ่ง เพราะจนถึงปีกลางปี 2529 หรือ 50 ปีนับตั้งแต่รายงานของนายโรดอล์ฟ ก็ไม่มีเอกสารอ้างอิงใดๆ ถึงนกแก้วแล้วทองดำอีกเลย

ฟิลลิป ดี ราวด์ (Phillip D. Round) หรือ “ ฟิล ” นักปักษีวิทยาชาวอังกฤษผู้หลงเสน่ห์นกในกลุ่มแก้วแล้ว เป็นพิเศษ เป็นผู้ที่หนึ่งที่ไม่เชื่อว่านกแก้วแล้วทองดำได้สูญพันธุ์ไปแล้วจริงๆ เมื่อฟิลได้เข้ามาช่วยงาน นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุลจัดทำคู่มือนกเมืองไทย และต่อมาได้ทำงานที่ศูนย์วิจัยสัตว์ป่า มหาวิทยาลัยมหิดล เขาจึงได้ออกสำรวจและศึกษานกในพื้นที่ป่าทางภาคใต้ของไทยอย่างจริงจัง แต่ไม่พบนกแก้วแล้วทองดำเลย ในช่วง 4 ปีแรกของการค้นหา ในขณะที่เดียวกันก็ออกสืบเสาะหาข้อมูลเกี่ยวกับนกแก้วแล้วทองดำในตลาดค้า สัตว์ป่า จนในที่สุดก็ทราบได้จากพ่อค้าสัตว์ป่าคนหนึ่งว่า คนที่ส่งนกแก้วแล้วทองดำมาขายในกรุงเทพฯ คือ พ่อค้าชาวจีน อยู่ที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในช่วงเดียวกันนั้นเอง ฟิลได้ร่วมกับดร. ไนเจล คอลลาร์ ตรวจสอบข้อมูลจากตัวอย่างนกทั้งหมด 103 ตัวที่ถูกเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์ทั่วโลก ผลปรากฏว่าตัวอย่างนกเกือบทั้งหมดเก็บได้เฉพาะช่วง 60 ปี แรก หลังจากมีการค้นพบ (ระหว่างปี 2418-2479) และเก็บได้จากป่าทางตอนใต้ของประเทศไทยและด้านที่ต่อเนื่องกันในพม่าเท่านั้น ข้อมูลที่สำคัญและน่าตื่นตันทึ่งกว่านั้นคือตัวอย่างนกทุกตัวได้มาจากป่าบริเวณที่ราบต่ำ

เมื่อปริศนาเรื่องถิ่นที่อยู่ของนกถูกไขออก การออกค้นหานกแก้วแล้วทองดำครั้งใหม่จึงพุ่งเป้าไปที่ป่าที่ราบต่ำที่เหลือน้อยทางภาคใต้ของไทย แม้ในเวลานั้นป่าหลายแห่งได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์แล้ว แต่ส่วนใหญ่ล้วนเป็นป่าบนภูเขาทั้งสิ้น ป่าดิบชื้นที่ราบต่ำอันกว้างใหญ่ทางภาคใต้ได้หมดสิ้นไปก่อนแล้ว โดยข้อมูลในขณะนั้นบ่งชี้ว่าเหลือป่าที่ราบต่ำทางภาคใต้ไม่ถึง 5 % ของพื้นที่ที่เคยปรากฏ คณะสำรวจจึงต้องเปลี่ยนเป้าหมายการสำรวจไปยังป่าที่ราบผืนเล็กผืนน้อยที่กระจัดกระจายอยู่ และเมื่อตรวจสอบข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียมและแผนที่แสดงภูมิประเทศก็พบว่า ป่าเขานอจู้จี้ ในจังหวัดกระบี่ คือป่าที่ราบต่ำผืนใหญ่ที่สุดที่เหลืออยู่ ซึ่งใกล้เคียงกับข้อมูลที่ได้จากการไล่ถามพ่อค้าคนป่าในตลาดทุ่งสงว่ายังมีการ ดักนกแก้วแล้วทองดำออกมาขายอยู่ปีละ 2-3 ตัว โดยมากจะดักได้จากบริเวณป่าตรกรอยต่อระหว่างกระบี่ นครศรีธรรมราช และตรัง

ต้นเดือนมิถุนายน 2529 ฟิล พร้อมด้วยคุณอุทัย ตรีสุนทร (นักวิจัยร่วมแห่งศูนย์วิจัยสัตว์ป่า มหาวิทยาลัยมหิดล ในเวลานั้น) ได้นัดกับพ่อค้าคนดังกล่าวให้พาไปพบกับพรานที่จับนกแก้วแล้วทองดำมาขาย แต่ปรากฏว่าพ่อค้าคนนั้นไม่มาตามนัด พวกเขาจึงต้องเดินทางไปตามหาป่าเขานอจู้จี้กันเอง และด้วยความช่วยเหลือของกำนันจิตร ชนะกุล กำนันตำบลคลองท่อมเหนือในเวลานั้น ทำให้ได้ไปพบกับผู้ใหญ่สาคร มีแก้ว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านบางคราม ผู้ใหญ่สาคร ต้อนรับขับสู้นักสำรวจทั้งสองเป็นอย่างดี และยังช่วยจัดหาชาวบ้านนำทางให้อีก 2 คน โดยแนะนำให้ลองไปสำรวจที่ป่าบริเวณบ้านบางเตียว ใกล้เขานอจู้จี้

หลังจากเดินสำรวจด้วยความยากลำบากอยู่ 4 วัน เพราะฝนที่ตกลงมาอย่างหนักอยู่เป็นระยะ ฟิลก็ได้พบกับนกแก้วแล้วทองดำตัวผู้ตัวแรก เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2529 นับเป็นรายงานแรกหลังจากที่ไม่มีหลักฐาน

ยืนยันแน่นชัดมาเกือบ 50 ปี พิลเฝ้าว่าเป็นการเห็นนกในช่วงพลบค่ำก่อนที่จะแสงสุดท้ายของวันจะหมดลงพอดี นับเป็นผลสำเร็จของความเพียรพยายามกว่า 4 ปีในการสืบเสาะค้นหาที่คาดว่าสูญพันธุ์ไปแล้วชนิดนี้

เช้าวันรุ่งขึ้น คุณอุทัยเปิดเทปบันทึกเสียงร้องของนกตัวแล้วท่องคำ เพื่อค้นหาเจ้าของเสียงตัวจริงที่อาจจะยังอยู่ในบริเวณนั้น ปรากฏว่ามีนกตัวแล้วท่องคำร้องตอบกลับมา เขาจึงเดินตามเสียงไปเรื่อยๆ จนพบกับรังนกตัวแล้วท่องคำพร้อมไขสามฟองโดยบังเอิญ นี่คือการค้นพบรังนกตัวแล้วท่องคำครั้งที่ 2 ของโลกในรอบกว่า 100 ปี สองอาทิตย์หลังจากนั้น คณะสำรวจได้เฝ้าสังเกตพฤติกรรมของพ่อแม่ที่ผลัดเปลี่ยนกันกกไข่ จนกระทั่งไข่ฟัก แล้วพ่อแม่ก็ช่วยกันนำอาหารมาบ่อนลูกน้อยสองตัวในรัง พวกเขาคงอาศัยช่วงเวลานั้นไปออกไปค้นหาว่ายังมีครอบครัวนกตัวแล้วท่องคำตัวอื่นๆ อยู่ในบริเวณใกล้เคียงอีกหรือไม่ แต่ก็ไม่พบ สามวันต่อมาเมื่อกลับมาดูที่รังอีกครั้งก็พบว่านกตัวแล้วท่องคำครอบครัวนี้ได้หายไปอย่างไร้ร่องรอยเสียแล้ว พวกเขาไม่รู้ว่ามีนกทั้งครอบครัวถูกล่าเอาไป หรือออกจากรังไปเองโดยธรรมชาติ

เมื่อคณะสำรวจเดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ ขบวนการค้นพบนกตัวแล้วท่องคำที่จังหวัดกระบี่ก็ถูกเผยแพร่ ออกไปอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นข่าวใหญ่ทางหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่ามกลางความยินดีของผู้รักธรรมชาติทั่วโลก เพราะเป็นการยืนยันอย่างเป็นทางการว่านกตัวแล้วท่องคำยังไม่สูญพันธุ์ แต่คำถามที่เกิดขึ้นตามมาในขณะนั้นก็คือ จะอนุรักษ์นกชนิดนี้เอาไว้ได้อย่างไร เพราะแม้ป่าเขา now จะยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ไม่น้อย แต่ก็เต็มไปด้วยร่องรอยของปัญหาที่กัดกร่อนความอยู่รอดของผืนป่า คุณอุทัยได้บันทึกสภาพปัญหาและงานหนักที่รออยู่ข้างหน้าไว้ว่า "แทบจะทุกตารางนิ้วในป่าผืนนี้เต็มไปด้วยร่องรอยของคนตัดหวาย หาน้ำมันยาง ตัดไม้หอม หาน้ำมัน กระทั่งการจับลูกนกไปขาย หรือนกตัวแล้วท่องคำครอบครัวน้อยๆ ที่ค้นพบนี้จะเป็นครอบครัวสุดท้ายของโลก"

บทเริ่มต้นของการอนุรักษ์

ตุลาคม 2530

วงการอนุรักษ์ทั่วโลกได้ให้ความสนใจกับขบวนการค้นพบนกตัวแล้วท่องคำอย่างมาก ถึงขนาดที่ เจ้าชายฟิลิปส์ แห่งราชวงศ์อังกฤษเคยประสานงานเรื่องการอนุรักษ์ป่าผืนนี้ผ่านพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสด็จมาเยือนของราชวงศ์จักรีคือสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ รวมถึง มกุฎราชกุมารแห่งประเทศเดนมาร์ก

เมื่อต้องการที่จะอนุรักษ์สัตว์ป่าชนิดใดเอาไว้ นั้นหมายความว่า จะต้องเข้าในเวทีทวิภาคีของสัตว์ชนิดนั้นๆ และให้การคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ดังกล่าว ก้าวแรกของการอนุรักษ์นกตัวแล้วท่องคำจึงเป็นการสำรวจและเก็บ ข้อมูลนกตัวแล้วท่องคำในเวลานั้นให้ได้มากที่สุด โดยทาง Birdlife International (ในเวลานั้นคือ ICBP หรือ International Council for Bird Preservation) ได้ให้การสนับสนุนเงินทุน รวมทั้งส่งนักวิจัยมาช่วยสำรวจศึกษาอย่างละเอียด ทั้งในด้านชีววิทยาและการกระจายพันธุ์ จนกล่าวได้ว่าเราทราบข้อมูลด้านนิเวศวิทยาของนกตัวแล้วท่องคำดีมาก เมื่อเทียบกับ

นกตัวแล้วของเอเชียชนิดอื่นๆ นอกเหนือจาก พิลและคุณอุทัยแล้ว คณะศึกษาในเวลานั้นประกอบไปด้วย นักวิทยาศาสตร์และนักอนุรักษ์ที่ต่อมา ได้มีบทบาทสำคัญในวงการอนุรักษ์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก

หลายท่าน อาทิ ดร.ไนเจล คอลลาร์ (Dr . Nigel Collar) เคร็ก ร็อบสัน (Craig Robson) อัดัม เกร็ทตัน (Adam Gretton) จอห์น พาร์ (John Parr) และคุณสุรพล ดวงแข

เมื่อรวบรวมข้อมูลได้ในระดับหนึ่ง องค์การอนุรักษ์จึงเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการประกาศให้ป่าเขานอจู้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่มีกฎหมายอนุรักษ์อย่างเข้มงวด ชมรมตุนกกรุงเทพฯ และศูนย์วิจัยสัตว์ป่า มหาวิทยาลัยมหิดล (ปัจจุบันคือสมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย และศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ตามลำดับ) ได้ร่วมกันทำหนังสือถึงกองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แจ้งถึงความสำคัญของป่าที่ราบต่ำเขานอจู้ อันเป็นแหล่งอาศัยของนกแล้วท้อดอย่างน้อย 40 คู่ รวมถึงนกและสัตว์ป่าที่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์อีกกว่า 250 ชนิด โดยขอให้ช่วยดำเนินการประกาศให้พื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดยเร็ว นายไพโรจน์ สุวรรณกร รองอธิบดีกรมป่าไม้ในเวลานั้น ให้ความสนใจและตอบรับด้วยดี จึงสั่งการให้มีการสำรวจป่าบริเวณเขานอจู้ และได้มีการประกาศกฎกระทรวงให้พื้นที่ป่าเขานอจู้ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนเขาประ และป่าสงวนบางคราม เป็น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาประ-บางคราม ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 116,500 ไร่ เมื่อเดือนตุลาคม 2530

ปัญหาสำคัญที่พบและกลายเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงทุกวันนี้ก็คือ ขอบเขตของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าฯ นั้นไม่ครอบคลุมถึงพื้นที่ป่าที่ราบต่ำอันเป็นบ้านของนกแล้วท้อดและสัตว์หายากหลายชนิด แม้ภายหลังจะได้มีการประกาศเลื่อนสถานภาพให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซึ่งมีกฎหมายที่เข้มงวดกว่าในปี 2536 แต่ปัญหาเดิมก็ยังคงอยู่ เพราะพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นครอบคลุมป่าที่ราบต่ำที่เหลือน้อยประมาณ 1 หมื่น 8 พันไร่เพียง 10% เท่านั้น ทั้งยังกินพื้นที่บริเวณบ้านแผ่นดินเสมอ ตรงใจกลางออกไปเพราะมีชาวบ้านมาจับจองที่ดินอยู่ก่อนแล้ว ทำให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเหลือพื้นที่เพียง 97,700 ไร่และมีรูปร่างกลวงตรงกลาง ยากต่อการดูแลรักษาเป็นอย่างยิ่ง

ในเมื่อกฎหมายไม่ได้ให้การคุ้มครองป่าที่ราบต่ำเท่าที่ควร ประกอบกับการให้สัมปทานป่าไม้ และมีการทำไม้เถื่อนกันอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการบุกรุกแผ้วถางป่าที่ราบต่ำอย่างต่อเนื่อง แม้ในปี 2532 รัฐบาลไทยจะประกาศยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ แต่ปัญหามบุกรุกป่า ล่าสัตว์ ดักนกขาย ทำไม้เถื่อน ยังปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป ดูเหมือนว่าการมีสถานภาพเป็นเขตป่าอนุรักษ์ยังไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาการ อนุรักษ์นกแล้วท้อดอย่างที่เราควรจะเป็น

ระหว่างนั้นมีความพยายามที่จะสำรวจนกแล้วท้อดในป่าแห่งอื่นๆ ด้วย แต่ก็พบว่า ป่าเขานอจู้ เป็นป่าสำคัญเพียงแห่งเดียวที่ยังมีนกแล้วท้อดมากพอที่น่าจะอนุรักษ์ไว้ได้ในระยะยาว จนเดือนมีนาคม ปี 2533 โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้ จึงเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของกองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ และศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ ภาควิชาชีววิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล โดยระยะแรก (2533-37) ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก Birdlife International และกองทุนอนุรักษ์ธรรมชาติของประเทศญี่ปุ่น (Keidanren Nature Conservation Fund) ส่วนระยะที่สอง (2538-2542) ได้รับทุนจากความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งประเทศไทย (Danced) ผ่านทางองค์การอนุรักษ์นกแห่งประเทศไทย (Danish Ornithological Society หรือ Birdlife Denmark)

วัตถุประสงค์หลักของโครงการฯ คือการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าเขานอจู้ที่ถูกทำลายลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีส่วนร่วมของชาวบ้านในท้องถิ่น ตลอดระยะเวลา 10 ปี โครงการฯ ได้พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้การ

อนุรักษ์ประสบผลสำเร็จ โดยในส่วนงานด้านการป้องกันรักษาป่า โครงการฯ ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดซื้ออุปกรณ์ ยานพาหนะ และสร้างหน่วยพิทักษ์ป่าให้กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม รวมทั้งรวบรวมข้อมูลด้านชีววิทยาของพืชและสัตว์เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนการอนุรักษ์พื้นที่ต่อไป ส่วนงานฟื้นฟูพื้นที่นั้น โครงการฯ ได้จัดตั้งเรือนเพาะชำ และดำเนินการเพาะกล้าพันธุ์ไม้พื้นเมือง และสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกห้วย ระกำ ต้นเหียง มังคุด เสริมในพื้นที่เกษตรกรรมเดิมเพื่อเพิ่มรายได้ และเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำรงอยู่ของนกและธรรมชาติโดยรวมมากขึ้น พร้อมกับนำชาวบ้านไปดูงานด้านการเกษตรยั่งยืนในพื้นที่อื่นๆ

การให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมถือเป็นหัวใจสำคัญอีกด้านหนึ่ง โครงการฯ ได้มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติทุ่งเตียว และจัดค่ายเยาวชนรักษ์แล้วแล้ว จดหมายข่าว "แล้วแล้ว" รายสามเดือน และจัดทีมเผยแพร่ไปบรรยาย และจัดนิทรรศการตามโรงเรียนรอบผืนป่า มีการมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนภายใต้ชื่อ "กองทุนบ้านบางเตียว หรือ กองทุนนกแล้วแล้วท้องถิ่น" โดยได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากนักดูนกทั้งชาวไทยและต่างประเทศ และกองทุน "Save the Children Fund" แห่งประเทศอังกฤษ

ข่าวคราวการเกี่ยวกับความพยายามอนุรักษ์นกแล้วแล้วต้องดำถูกเผยแพร่ออกมาตามสื่อมวลชนต่างๆ เป็นระยะ ทั้งทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2535 นกแล้วแล้วท้องถิ่นได้รับการประกาศให้เป็นสัตว์ป่าสงวนของชาติ เคียงคู่กับกระซู่ พะยูง นกกระเรียน และสัตว์ป่าอื่นๆ รวม 15 ชนิด เพื่อให้การปกป้องคุ้มครองในระดับสูงสุด

บทเรียนที่ยังไม่ถูกสรุป
14 มิถุนายน 2539

วันนั้นเป็นวันครบรอบ 10 ปีพอดีนับตั้งแต่มีการค้นพบนกแล้วแล้วท้องถิ่นในประเทศไทย อากาศร้อนอบอ้าวของฤดูร้อนเริ่มบรรเทาลงบ้างแล้วหลังการกลับมาของสายฝน เมฆก้อนทะมึนปกคลุมไปทั่วบริเวณป่าเขาอนุจู้ เย็นวันนั้นเจ้าหน้าที่โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำฯ เดินทางกลับที่พักตามปกติ พวกเขาอาจกำลังคิดถึงงานฉลองเล็กๆ เพื่อรำลึกถึงชาวดีในอดีต แต่คืนเดียวกันนั้นเอง มีชาวบ้านใช้รถแทรกเตอร์ไถโค่นป่าชั้นในเป็นบริเวณกว้าง ไม้ใหญ่ ต้นพ้อ ต้นชิง และห้วย ล้มตายระเนระนาด นกแล้วแล้วท้องถิ่นราว 6 คู่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นหนีตายกันสุดชีวิต ไม่มีใครรู้ชะตากรรมของนกกลุ่มนี้ในเวลาต่อมา เรารู้แต่เพียงว่าบ้านของพวกมันได้ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิงแล้ว

สิบปีหลังความพยายามที่จะอนุรักษ์นกแล้วแล้วท้องถิ่น กลับไม่ได้ช่วยให้ชนชั้นที่รูดฟันจากภัยคุกคามรอบทางแต่อย่างใด พื้นที่อาศัยของนกถูกทำลายและเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน และไร่กาแฟอย่างต่อเนื่องทุกปี และนกแล้วแล้วท้องถิ่นยังถูกจับส่งไปขายในตลาดค้าสัตว์ป่าเป็นระยะ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้นิยมเลี้ยงนกหายากและสวนสัตว์ มีรายงานว่าพบนกแล้วแล้วท้องถิ่นสองตัวในกรงที่สวนสัตว์เขาเขียวเมื่อปี 2539 และในปีเดียวกันนั้นเอง สวนสัตว์ดุสิตก็จัดพิมพ์ปฏิทินซึ่งมีรูปนกแล้วแล้วท้องถิ่น 3 ตัวอยู่ในกรง สภาพภาพใกล้สูญพันธุ์ของนกแล้วแล้วท้องถิ่นไม่มีทีท่าว่าจะกระเตื้องขึ้น ในขณะที่ป่าเขาอนุจู้ยังคงอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกบุกรุกทำลายเหมือนเช่นที่เป็นมา และในที่สุดโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขาอนุจู้ก็ปิดตัวลงไปในปี 2542

.....

บทเรียนจากความพยายามอนุรักษ์นกแล้วต้องดำในช่วงนั้น สะท้อนภาพรวมที่ชัดเจนหลายอย่างเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่ผ่านมา เริ่มจากจัดตั้งเขตอนุรักษ์ที่ไม่ครอบคลุมทั้งระบบนิเวศ ป่าที่ราบต่ำบริเวณเขานอจู้จีเป็นตัวแทนของระบบนิเวศที่หาไม่ได้อีกแล้วในที่อื่นใด นอกจากนกแล้วต้องดำแล้วป่าเล็กๆ แห่งนี้ ยังเป็นบ้านของนกป่าที่ราบต่ำหลายชนิดที่แทบจะไม่พบในที่อื่นใดอีกแล้ว อาทิ นกโพระดกหลากสี (Red - crowned Barbet) นกเงือกดำ (Black Hornbill) นกจู้เต็นตันใหญ่ (Striped Wren Babbler) และนกส่วนใหญ่ที่อยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์นั้นคือกลุ่มนกที่อาศัยอยู่เฉพาะในป่าที่ราบต่ำ นกเหล่านี้เป็นตัวแทนของระบบนิเวศป่าที่ราบต่ำ อันหมายถึงสัตว์กลุ่มอื่นๆ พันธุ์พืช สมุนไพร เห็ดรา และทรัพยากรชีวภาพอีกมากมาย ควรมีการทบทวนและตรวจสอบแนวเขตของพื้นที่อนุรักษ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้การคุ้มครองระบบนิเวศหายากเหล่านี้ หากไม่ต้องการสูญเสียทรัพยากรอันมีค่าไป

อีกประเด็นที่ใหญ่ขึ้นมาคือ ปัญหาโครงสร้างของระบบราชการ และความซ้ำซ้อนของกฎหมาย กรณีตัวอย่างจากเขานอจู้จีดูเหมือนจะเป็นตัวอย่างที่คลาสสิกที่สุดตัวอย่างหนึ่งของการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนฯ เพราะในพื้นที่ป่าเล็กๆ บริเวณนั้นมีหน่วยงานราชการของกรมป่าไม้ดูแลอยู่ถึง 4-5 หน่วย แต่ปรากฏว่าแต่ละหน่วยล้วนขาดแคลนทั้งกำลังคนและงบประมาณในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้แนวเขตที่ค่อนข้างสับสน ยังทำให้ขาดความชัดเจนว่าหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่ใด

นอกจากนี้ยังมีสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของราชการ และสหกรณ์นิคม ที่ส่งเสริมพื้นที่นิคมสร้างตนเอง โดยหลักการแล้วสำนักงานสปก. และสหกรณ์นิคม มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรผู้ยากไร้ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาให้เกษตรกรได้รับความเป็นธรรมในการครอบครองที่ดิน แต่บ่อยครั้งที่ช่องว่างของกฎหมายและความไม่โปร่งใสของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้เกิดปัญหาลุกโชนในการทำลายป่า ดังปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ เพราะในความเป็นจริงไม่เฉพาะพื้นที่เสื่อมโทรมเท่านั้นที่ถูกนำมาออกเอกสารสิทธิ หากแต่มีความพยายามออกเอกสารสิทธิในพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะเขตป่าสงวนฯ อยู่ตลอดเวลา เนื่องจากสำนักงานสปก. มีอำนาจตามพรบ.การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ในการออกเอกสารสิทธิในที่ป่าสงวน หรือให้เช่าที่ดินดังกล่าวได้โดยไม่ต้องเพิกถอนพื้นที่จากการเป็นป่าสงวนแห่งชาติ การดำเนินการที่ซ้ำซ้อนเหล่านี้สร้างความสับสนแก่เจ้าพนักงาน ทั้งยังยากแก่การตรวจสอบ

กระบวนการถือครองป่าสงวนฯ นั้นในสมัยก่อนเกิดขึ้นได้ง่ายๆ โดยผู้มาก่อนอาจจับจองปากเปล่าเอาไว้และให้เป็นที่รับรู้กันในท้องถิ่น นำที่ตรงที่ว่าผู้จับจองที่ป่าแบบไร้เอกสารสิทธิใดๆ ลักษณะนี้ สามารถขายและโอนย้ายกรรมสิทธิ์ให้กับผู้ต้องการซื้อได้ด้วย ป่าบางบริเวณที่เห็นเขียวๆ ที่เขานอจู้จี จึงอาจมีเจ้าของจับจองแล้ว เผลอๆ อาจเปลี่ยนเจ้าของมาหลายครั้ง หรือถ้าต้องการจะได้ที่ดินแบบสำเร็จรูปพร้อมทำกิน ก็อาจมีนายหน้าบริการทำให้ป่าเสื่อมโทรมให้พร้อมสรรพ แต่นั่นต้องแลกมาด้วยราคาที่สูงขึ้น บริการอย่างนี้ส่วนใหญ่เป็นแบบ ตัดฟัน ไถโค่น และเผา พอโทรมเข้าก็เอาพืชเกษตรไปลงแทรกไว้ รออีกไม่กี่ปีก็เตรียมทำเรื่องขอเอกสารสิทธิได้ เพราะสามารถอ้างได้ว่าครอบครองที่ดินผืนนั้นมาก่อนการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีหลักฐานคือพืชาวินที่เติบโตงอกงาม... นับเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพมาก และเป็นเศรษฐกิจท้องถิ่นที่มีเงินหมุนเวียนมหาศาล คนซื้อได้ที คนขายได้เงิน เชื่อกันว่าทุกฝ่ายมีความสุขเพราะแทบไม่มีผู้เสียผลประโยชน์ เว้นเสียแต่ว่ามันเป็นการทำลายล้างป่าไม้และสัตว์ป่าของส่วนรวมที่ผิดกฎหมาย

การทำให้เรื่องผิดกฎหมายเป็นเรื่องถูกกฎหมายได้ นั้นย่อมต้องมีการจ่ายสินบน หรือค่าจ้างรางวัลให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เรื่องนี้ชาวบ้านธรรมดาๆ ทำไม่ได้ ต้องเป็นบรรดาผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น เพราะรู้ว่าจะต้องหลบเลี่ยงเจ้าหน้าที่ต่งเงินอย่างไร แล้วอาศัยเส้นสายภายในที่รู้จักกัน เรื่องราวก็จะราบรื่นโดยง่าย บางครั้งคนดี ๆ ที่อยู่ในระบบจึงต้องอยู่อย่างเจ็บปวด ถ้าไม่กินตามน้ำก็ต้องเอาหูไปนาเอาตาไปไร่แล้วกัดก้อนเกลือกิน หากเปรียบเทียบให้ทันสมัยก็ไม่ต่างอะไรกับที่มาของส่วย หรือการคอร์รัปชันที่แฝงตัวแต่ฝังลึกอยู่ในระบบข้าราชการไทย

หากมองในภาพกว้างขึ้นมามากขึ้น นับได้ว่าความล้มเหลวของการอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้ที่ผ่านมา เป็นผลพวงหนึ่งของแนวทางการพัฒนาประเทศที่ไม่ยั่งยืนของประเทศไทย ระหว่างปี 2516-2527 มีผู้คนอพยพเข้ามาบุกป่าฝ่าดงทำการเกษตรในบริเวณนั้นเพียง 20 กว่าครอบครัว แต่พอเข้าสู่ทศวรรษที่แปดราคาดีช่วงปี 2527-29 มีการย้ายครอบครัวเข้ามาใหม่เพิ่มอีกถึง 23 ครอบครัวภายในเวลาเพียง 2 ปี ครั้นถึงยุคที่ปาล์มน้ำมันได้รับการส่งเสริม ปรากฏว่ามีจำนวนครอบครัวเข้ามาตั้งบ้านเรือนใหม่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์เขาประ-บางคราม ถึง 50 ครอบครัว ระหว่างปี 2538-39 และจากการสำรวจอย่างไม่เป็นทางการเมื่อปี 2545 พบว่า มีจำนวนครัวเรือนในหมู่ 2 และหมู่ 7 อำเภอคลองท่อม ซึ่งเคยเป็นป่าที่ราบต่ำที่อุดมสมบูรณ์ รวมกันมากกว่า 230 ครัวเรือน หรือเกือบพันคนแล้ว และในจำนวนนี้มีคนพื้นถิ่นจริง ๆ อยู่ราวร้อยละ 30 เท่านั้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงจากนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของรัฐบาล นโยบายดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนรูปแบบจากการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย และไม่มีหนี้สิน มาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิตที่มีกลไกของตลาดเป็นเครื่องกำหนด เมื่อพืชเศรษฐกิจตัวไหนราคาดี รัฐก็จะส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด จึงมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้คุ้มค่ากับการลงทุน พื้นที่ป่าจำนวนมากในประเทศนี้จึงถูกแปรสภาพให้กลายเป็นสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง อย่างไรก็ตามการควบคุม

ครั้นเมื่อที่ดินในชุมชนเดิมไม่เพียงพอ หรือราคาแพงขึ้น จึงเริ่มมีการอพยพเพื่อหาที่ทำกินแหล่งใหม่ ในสมัยก่อนอาจไปบุกป่าที่ไหนก็ได้ แต่ปัจจุบันป่าไม่ส่วนใหญ่ได้รับการคุ้มครองหมดแล้ว ที่ดินที่ชาวบ้านยังมีโอกาสจับจองหรือซื้อขายได้ในราคาถูกที่สุดที่เหลืออยู่ก็คือป่าสงวนแห่งชาติ ประชาชนหลายครอบครัวที่ย้ายเข้ามาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือสุราษฎร์ธานี ยอมรับว่า ที่ดินบริเวณบริเวณเขานอจู้จี้ราคาถูกกว่าที่อยู่เดิมมาก ขายที่ดินเก่าเพียง 3-5 ไร่ ก็มาซื้อที่ ที่นี้ได้ถึง 20-30 ไร่ ส่วนใหญ่ถูกนายหน้าหลอกกว่าเป็นที่ถูกกฎหมาย ปัญหาป่าไม้-ที่ดินในเมืองไทยจึงไม่ใช่ผลของการที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างเดียว แต่เป็นเพราะนโยบายการเกษตร และการจัดสรรที่ดินที่ผิดพลาด นอกจากนี้การจับจองที่ดินสาธารณะได้อย่าง ผิดกฎหมายยังทำให้เกิดวงจรของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นและการคอร์รัปชัน เพราะผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากการครอบครองที่ดินเป็นจำนวนมาก หรืออาจมาซื้อต่อที่ดินจำนวนมากในภายหลัง แผ่นดินส่วนใหญ่ของประเทศนี้จึงตกอยู่ในกรรมสิทธิ์ของคนเพียงกลุ่มน้อย

ในแง่ที่นโยบายส่งเสริมปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างขาดการวางแผน จึงไม่ได้ทำลายแต่เพียงความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ของผืนป่าเท่านั้น หากยังทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม โดยเฉพาะกรณีของป่าเขานอจู้จี้ ครอบครัวที่อพยพเข้ามาใหม่โดยการซื้อที่ดินผิดกฎหมาย มีความสัมพันธ์กับชุมชนเก่า น้อยมาก หนึ่งอาจเพราะไม่แน่ใจในสถานภาพของตัวเองว่าทำผิดกฎหมายหรือไม่ สองเพราะวิถีการเกษตรแผนใหม่ที่จำเป็นต้องพึ่งพากันมากนัก ทุกวันนี้ทุกคนมีเป้าหมายเดียวกันคือเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ได้มาก

ที่สุดเพื่อส่งขายให้ตลาด ความเกี้ยวของของคนในสังคมจึงเปลี่ยนเป็น ความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ แม้จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่สภาพสังคมเช่นนี้ย่อมไม่ส่งเสริมให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือทำให้คนในชุมชนรู้สึกรักและภูมิใจในถิ่นฐานตัวเอง

ไกด์นำเที่ยวท้องถิ่นคนหนึ่งเล่าถึงเรื่องจริงที่เคยเกิดขึ้นว่า " ...ปีสองปีก่อนยังมีชาวบ้านในหมู่ 2 จับนกแก้ว แล้วท้องถิ่นได้อยู่เลย เห็นว่าเจอเข้าโดยบังเอิญตอนกลางคืน แล้วเขาทำยังไงรู้ไหม เขาจับมาใส่ไว้ในตุ่มรวมกับนกแก้วแล้วอีกตัวหนึ่ง รู้สึกจะเป็นตัวแล้วธรรมดา ตัวโล่งๆ กัน จับมาได้พร้อมๆกันนั้นแหละ ตุ่มมันเล็กกระโดดชนกันไปชนกันมา ตอนหลังเลยตีกัน อีกตัวมันดุกว่า ปรากฏว่าตัวแล้วท้องถิ่นโล่งใจ จนตายอยู่ในตุ่มนั้นแหละ"

โศกนาฏกรรมเช่นนี้คงไม่ต้องเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ถ้าเพียงคนในท้องถิ่นรักและหวงแหนธรรมชาติ ถ้าเพียงระบบราชการไทยมีประสิทธิภาพ และนโยบายของชาติดำเนินมาถูกทาง การแก้ไขปัญหาดังกล่าวล้วนเป็นภาระหนักหนาที่ไม่อาจแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น... หรือว่าจะไม่มีวันพรุ่งนี้สำหรับนกแก้วแล้วท้องถิ่น

ความหวังที่ขอบฟ้า

ถ้าอ่านมาถึงบรรทัดนี้แล้วคุณท้อใจ เตรียมโบกมือลาให้นกแก้วแล้วท้องถิ่น ลองหลับตาแล้วลืมนปัญหาอันยุ่งเหยิงของการอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้ไว้ชั่วคราว มองไปไกลๆ มองไปที่ขอบฟ้าถึงเกาะเซย์เชลส์ ในอาฟริกา ที่นั่นมีนกอีกชนิดหนึ่งที่มีชะตากรรมคล้ายคลึงกับนกแก้วแล้วท้องถิ่น... นกกาเซนแห่งเกาะเซย์เชลส์ (Seychelles Magpie Robin)

ประเทศเซย์เชลส์เป็นหมู่เกาะขนาดเล็กในทวีปอาฟริกา ตั้งอยู่ในมหาสมุทรอินเดียระนาบเดียวกับเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย นกกาเซนเซย์เชลส์เป็นนกเฉพาะถิ่นที่อาศัยอยู่บนเกาะต่างๆ ของเซย์เชลส์ รวม 8 เกาะ และไม่พบในที่อื่นใดอีก นกกาเซนชนิดนี้ถูกพบครั้งแรกตั้งแต่ปี 2408 โดยทั่วไปชอบอาศัยอยู่ในป่าที่ราบต่ำตามแนวชายฝั่ง นกกาเซนชนิดนี้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วจากสาเหตุหลักคือ การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย การมาถึงของสัตว์ผู้ล่าต่างถิ่น และการดักจับนกมาขาย

ตั้งแต่ปี 2453 ป่าที่ราบต่ำผืนใหญ่ในหมู่เกาะเซย์เชลส์หลายแห่งถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิงเพื่อการเกษตร นอกจากนี้สัตว์ที่ติดตามมากับมนุษย์โดยเฉพาะแมวและหนูก็ได้กลายเป็นศัตรูตัวฉกาจของนกกาเซนชนิดนี้ พอนกกาเซนเซย์เชลส์เริ่มหายากขึ้น ราคาในตลาดก็แพงตาม จึงเป็นแรงจูงใจให้มีการดักนกมาขายอย่างต่อเนื่อง หลังจากปี 2505 ที่มีรายงานการพบนกครั้งสุดท้ายบนเกาะอัลฟองเซ (Alphonse) นกกาเซนเซย์เชลส์จึงสูญพันธุ์ไปหมดจากเกาะต่างๆ จนเหลือประชากรนกบนเกาะฟรีเกต (Fre'gate) เพียงแห่งเดียว และตกอยู่ในสถานการณ์น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะการสำรวจเมื่อปี 2508 พบว่ามีนกเหลืออยู่ทั้งหมดเพียง 8-12 ตัวเท่านั้น

เกาะฟรีเกตในเวลานั้นเหลือป่าเป็นหย่อมเล็กๆ อยู่ไม่ถึง 10 เฮกตาร์ ทางตอนใต้และเหนือสุดของเกาะ และนอกจากนี้แมวและหนูที่ถูกนำเข้ามาโดยมนุษย์ยังล่าแมงและลูกนกกาเซนเซย์เชลส์เป็นจำนวนมาก จนกระทั่ง Birdlife International นำโครงการควบคุมสัตว์ต่างถิ่นเข้ามาใช้ในปี 2525 จำนวนของนกจึงกลับมาอยู่ที่ประมาณ 25 ตัว ต่อมาในปี 2531 Birdlife International เริ่มเก็บข้อมูลทางด้านนิเวศวิทยาของนกกาเซนชนิดนี้โดยละเอียด เพื่อทำการวางแผนฟื้นฟูสถานภาพอย่างเป็นระบบ... การดำเนินงานของ

โครงการฯ ได้รับความร่วมมือจากประชาชน และรัฐบาลของประเทศเซเชลส์เป็นอย่างดี มีการนำมาตรการหลายอย่างมาใช้ เช่น การปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพถิ่นที่อยู่ของนก การให้อาหารเสริม และจัดทำรังเทียมให้นก รวมไปถึงการศึกษาความเป็นไปได้ในการเคลื่อนย้ายนกไปปล่อยบนเกาะแห่งอื่นๆ ที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

สตีฟ พาร์รี่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างประเทศ ของสมาคมอนุรักษ์นกแห่งอังกฤษ หรือ RSPB * (Royal Society for the Protection of Birds หรือ RSPB เป็นองค์กรการกุศลของอังกฤษที่ทำงานเพื่อการอนุรักษ์นกในธรรมชาติ โดยการศึกษา วิจัย ทำการรณรงค์ และจัดการพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ รวมไปถึงการให้การศึกษาและคำแนะนำเกี่ยวกับการอนุรักษ์นกทั้งในอังกฤษและในต่างประเทศ RSPB มีสมาชิกมากกว่า 1 ล้านคน ในประเทศอังกฤษและยุโรป RSPB เป็นตัวแทนของ Birdlife International ในประเทศอังกฤษ) ผู้ประสานงานโครงการนี้เล่าบรรยากาศการทำงานให้ฟังว่า "การทำงานประสบความสำเร็จดีมาก จำนวนนกเพิ่มสูงขึ้นจนถึง 50 ตัว ในช่วงปี 2538-39 แต่เรารู้ว่านกเพิ่มจำนวนขึ้นขนาดนั้นเนื่องจากมนุษย์เข้าไปช่วยให้อาหาร และเสริมรังให้ เพราะข้อมูลจากการสำรวจบ่งชี้ว่ามีอาณาเขตที่นกใช้หากินได้อยู่ราว 9-14 แห่งเท่านั้น หมายความว่าตามความเป็นจริงพื้นที่ที่สามารถรองรับนกได้ไม่เกิน 14 คู่ ยกเว้นจะมีการฟื้นฟูระบบนิเวศให้กลับคืนมา ในระหว่างที่มีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมซึ่งต้องใช้เวลาานาน เราจึงริเริ่มโครงการเคลื่อนย้ายนกบางส่วนไปยังเกาะอื่นๆ ที่ยังมีสภาพธรรมชาติที่เหมาะสม ปรากฏว่าแนวทางนี้ได้ผล ปัจจุบันมีนกทางเซเชลส์เพิ่มขึ้นเกือบ 1 15 ตัว ประมาณ 50 ตัวอยู่บนเกาะฟริเกิต ที่เหลือกระจายอยู่ในพื้นที่ 3 เกาะที่เรานำไปคืนสู่ธรรมชาติ"

"ความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากนานาชาติ ทำให้การอนุรักษ์นกทางเซเชลส์เป็นที่สนใจของคนทั่วไป คนท้องถิ่นก็เริ่มเห็นความสำคัญของนกชนิดนี้ มีการจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์นกแห่งชาติ (Birdlife Seychelles) และกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าขึ้นหลายแห่ง.. มีการคำนวณว่านกทางเซเชลส์ช่วยทำให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นดีขึ้น เพราะทำให้ มีการพัฒนาเกิดขึ้นหลายอย่าง และเป็นตัวดึงดูดสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์... หัวใจของการทำงานที่นี้คือการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลด้านนิเวศวิทยาที่ครบถ้วนมาใช้สร้างแผนฟื้นฟู ที่ทุกฝ่ายยอมรับ ล่าสุดรัฐบาลเซเชลส์และองค์กรอนุรักษ์ภายในประเทศเป็นผู้ดำเนินงานอนุรักษ์ส่วนใหญ่เอง ตามแผนปฏิบัติงานสำหรับปี 2544-2549 โดยมี RSPB คอยให้คำปรึกษาด้านเทคนิค"

อีกเรื่องหนึ่งที่น่าจะยืนยันได้ว่าความหวังในการอนุรักษ์ไม่เคยสิ้นสุด คือเรื่องของนกเขนน้อยสีดำเกาะแชทแทม (Chatham Black Robin) นกเขนน้อยชนิดนี้เป็นนกประจำถิ่นที่พบเฉพาะบนเกาะแชทแทม เกาะเล็กๆ กลางมหาสมุทรแปซิฟิก ของประเทศนิวซีแลนด์ ประชากรของนกเขนน้อยเกาะแชทแทมเริ่มถูกคุกคามและลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วภายหลังการมาถึงของมนุษย์ รัฐบาลนิวซีแลนด์จึงเริ่มพยายามอนุรักษ์นกชนิดนี้ ในปี 2519 ซึ่งเหลือนกอยู่เพียงไม่กี่สิบตัว ตอนนั้นเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องพยายามทำทุกวิถีทางทั้งศึกษาหาข้อมูล วางมาตรการปกป้องที่อยู่ของนก รวมถึงศึกษาความเป็นไปได้ในการอพยพนกชนิดนี้ไปสู่พื้นที่อื่นที่มีความปลอดภัยและเหมาะสมมากกว่า แต่ดูเหมือนว่ามาตรการต่างๆ จะไม่ประสบความสำเร็จได้โดยง่าย เพราะพอถึงปี 2522 มีนกเขนน้อยชนิดนี้เหลืออยู่เพียง 5 ตัวเท่านั้น และในจำนวนนี้มีตัวเมียแค่ 1 ตัว อยู่เพียงตัวเดียวชื่อว่า “ โอลด์บิล ” ทุกคนเชื่อว่ารออีกไม่กี่ปี เรื่องราวทุกอย่างคงจบลงเมื่อโอลด์บิลตาย และนกชนิดนี้คงถูกขึ้นบัญชีว่าสูญพันธุ์อย่างแน่นอน... แต่แล้วปาฏิหาริย์ก็เกิดขึ้นด้วยความมานะพยายามของเจ้าหน้าที่อนุรักษ์สัตว์ป่า

โอด์บลูในเวลานั้นมีอายุ 9 ปีซึ่งถือว่าผ่านเลยวัยหนุ่มสาวที่เหมาะสมแก่การเป็นแม่พันธุ์ไปนานแล้ว แต่ด้วยความเอาใจใส่อย่างดีของนักวิจัย โอด์บลูจึงผสมพันธุ์วางไข่ได้เป็นผลสำเร็จ และเพื่อเป็นการช่วยให้โอด์บลูผลิตทายาทให้ได้มากที่สุดในช่วงเวลาที่เหลืออยู่ เจ้าหน้าที่จึงทดลองเอาไข่ของโอด์บลูไปให้นกทอมตีต (Tomtit) นกเขนน้อยอีกชนิดหนึ่งช่วยฟักแทน ปรากฏว่านกทอมตีตยอมร่วมมือฟักไข่ให้ด้วยดี ปลดปล่อยให้แม่โอด์บลูตั้งหน้าตั้งตาผสมพันธุ์วางไข่ต่อไปเรื่อย ๆ โอด์บลูตายลงเมื่ออายุ 13 หลังจากมีลูกมาทั้งหมด 11 ตัว โอด์บลูได้กอบกู้เผ่าพันธุ์ของมันเอาไว้ด้วยความช่วยเหลือของมนุษย์ การจากไปของเธอได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการในรัฐสภาของนิวซีแลนด์

5 ปีต่อมาประชากรของนกเขนน้อยสีดำเกาะแซทเท็มเริ่มขยับขึ้นมาเป็น 19 ตัว และเพิ่มเป็นสองเท่าในปีถัดมา นกทอมตีตยังคงรับบทเป็นแม่เลี้ยงช่วยฟักไข่ให้อย่างมีประสิทธิภาพ จนกระทั่งนกชนิดนี้รอดพ้นวิกฤติมาได้ และมีประชากรอยู่ราว 300 ตัวในปัจจุบัน ชาวเกาะแซทเท็มซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวประมงและชาวไร่ชาวนาต่างภูมิใจกับนกตัวเล็ก ๆ ชนิดนี้ถึงขนาดนำชื่อไปตั้งให้กับเบียร์ท้องถิ่น และนำเอานกเขนน้อยสีดำเกาะแซทเท็มมาเป็นสัญลักษณ์นำโชคของเกาะ

น่าคิดว่าเราจะมีโอกาสทำให้เรื่องจริงชวนฝันเหล่านี้เกิดขึ้นกับกรณีของนกแก้วแล้วหรือไม่ โอกาสที่อาจต้องแลกมาด้วยเงินงบประมาณ และความรู้ความเชี่ยวชาญในการช่วยเหลือสัตว์ใกล้สูญพันธุ์... ใครจะรู้ว่าโอกาสนั้นได้เดินทางมาถึงแล้ว มาพร้อมกับความพยายามครั้งใหม่

การกลับมาของนักรบสายรุ้ง

กรกฎาคม 2543

อาคารที่ตั้งเก่าของโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้ถูกทิ้งร้าง โครงการฟื้นฟูฯ ปิดตัวลงไปได้หนึ่งปีพอดี ถัดไปไม่กี่สัปดาห์คือที่ทำการ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางครามอันเจียบเหงา บรรยากาศโดยทั่วไปของเขานอจู้จี้ยามนี้เปล่าเปลี่ยวอย่างผิดปกติ... ความจริงเดือนกรกฎาคมเป็นช่วงเวลาทีพ่อแม่มกแก้วแล้วต้องดำกลังวุ่นวายที่สุด เพราะเป็นช่วงของการเลี้ยงดูลูกน้อยที่เพิ่งลืมตาดูโลก นกตัวพ่อและแม่ต่างผลัดกันออกไปหาไม้เสี้ยน และแมลงอื่น ๆ มาป้อนลูกในรังอย่างไม่รู้เหนื่อย ในเวลาเดียวกันนั้น ณ อีกซีกโลกหนึ่งที่ประเทศอังกฤษ มีผู้มาร่วมลงชื่อและบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์นกแก้วแล้วต้องดำกว่า 3 , 000 คนในงานเทศกาลดูนกประจำปี (British Bird Watching Fair) ภายใต้โลโก้ Extinction is not an option ! หรือว่า "การสูญพันธุ์ไม่ใช่ทางเลือก"

การสำรวจนกแก้วแล้วต้องดำอย่างไม่เป็นทางการในระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พบรังนกแก้วแล้วต้องดำทั้งสิ้นเพียง 13 รัง ซึ่งลดจำนวนลงจากครั้งที่มีการค้นพบครั้งแรกอย่างมาก การดำเนินการอนุรักษ์นกแก้วแล้วต้องดำในช่วงปี 2543-44 เป็นการดำเนินงานโดยหน่วยงานของกรมป่าไม้เองเป็นหลัก โดยเฉพาะหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักในเวลานั้นได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ และสำนักงานป่าไม้จังหวัดกระบี่ เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าป่าเขานอจู้จี้เป็นผืนป่าที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงห่วงใยเป็นพิเศษ ถึงกับรับสั่งให้ ฯพณฯ องคมนตรี ดร.อำพล เสนาณรงค์ ติดตามความคืบหน้าในการอนุรักษ์นกแก้วแล้วต้องดำอย่างใกล้ชิด ในฤดูแล้งปี 2543-44 ได้มีการสนธิกำลังระหว่างหน่วยงานป่าไม้หน่วยต่างๆ รวมทั้งตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อช่วยในการลาดตระเวนป้องกันการบุกรุกทำลายป่า ตำรวจตระเวนชายแดนบางส่วนได้เข้าไปประจำอยู่ในพื้นที่ป่าเขานอจู้จี้ทางด้านอ่าวตัง ในเขตจังหวัดตรัง ซึ่งมีประชากรนกแก้วแล้วต้องดำอยู่

ประมาณ 2-3 คู่ การปฏิบัติงานปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจังของตำรวจตระเวน ชายแดนช่วยให้สถานการณ์ในพื้นที่ด้านจังหวัดตรังดีขึ้นมาก ระหว่างเดียวกันนั้นความพยายามในการอนุรักษ์นกแล้วทิ้งด้า โดยภาคเอกชนก็ได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

พฤษภาคม 2545 สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) และ OBC สององค์กรอนุรักษ์นานาชาติ ซึ่งสนใจให้การสนับสนุนการอนุรักษ์นกแล้วทิ้งด้า ได้ร่วมกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ - บางคราม และ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน จัดให้มีการ อบรมเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานป่าไม้ทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จู้ขึ้น นอกเหนือไปจากการให้ความรู้และเทคนิคด้านการป้องกันรักษาป่าแล้ว ยังเป็นเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์อย่างกว้างขวาง การอบรมครั้งนั้นมีท่านสมาน กลั่นเกสร ผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่เป็นประธานในพิธีเปิด พร้อมกับยืนยันว่าจังหวัดกระบี่พร้อมให้ความช่วยเหลือในการอนุรักษ์ป่าผืนนี้ทุกด้าน ภายหลังการอบรมไม่กี่เดือน ตำรวจตระเวนชายแดนก็ได้เข้าไปตั้งหน่วยชั่วคราวในพื้นที่เพื่อช่วยเหลือประสานงานการป้องกันรักษาป่า และด้วยการผลักดันของคุณสมปราชญ์ ผลชู หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่า คลองท่อม และคุณสมชาย เปรมพาณิชย์กุล หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประฯ ทำให้เกิดโครงการสนธิกำลังเพื่อปฏิบัติงานป้องกันรักษาป่าอย่างจริงจัง โดยมี OBC และ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าเป็นผู้ช่วยประสานงานและสนับสนุนงบประมาณ ความกระตือรือร้นและจริงจังของเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทำให้มีความหวังว่าสถานการณ์กำลังจะเปลี่ยนไป

อีกด้านหนึ่ง RSPB ได้ประสานงานกับสมาคมอนุรักษ์นกและประเทศไทยถึงความเป็นไปได้ใน การสนับสนุนงานอนุรักษ์นกแล้วทิ้งด้าเต็มรูปแบบอีกครั้ง ในเดือนมิถุนายน 2544 เจ้าหน้าที่จาก RSPB 2 คน พร้อมด้วยคุณอุทัย ตรีสุคนธ์ กรรมการสมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย ได้ลงพื้นที่ที่เขานอจู้จู้ และพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนในท้องถิ่น หน่วยงานป่าไม้ ผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ ไปจนถึงผู้บริหารระดับสูงในกรมป่าไม้ รวมทั้งเข้าพบ ฯพณฯ องคมนตรี เพื่อหาแนวทางในการจัดทำโครงการอนุรักษ์ครั้งใหม่ ผลจากการประสานงานอย่างต่อเนื่องภายหลังการลงพื้นที่ครั้งนั้น ทำให้เกิดการลงนามร่วมกันอย่างเป็นทางการ ในบันทึกความเข้าใจระหว่าง RSPB สมาคมอนุรักษ์นกฯ และกรมป่าไม้ ซึ่งเป็นตัวแทนรัฐบาลไทย (* ต่อมาได้เปลี่ยนโครงสร้างเป็นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ตั้งแต่ พฤศจิกายน 2545) ในเดือนกรกฎาคม ปี 2545

เป้าหมายแรกของบันทึกความเข้าใจดังกล่าวคือการจัดประชุมเพื่อ จัดทำแผนฟื้นฟูสถานภาพนกแล้วทิ้งด้า สตีฟ พาร์ร และ ดร.พอล โดนัลด์ สองเจ้าหน้าที่ประสานงานจาก RSPB เน้นถึงความสำคัญของการจัดทำแผนฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายว่า "งานนี้จะเป็นการรวบรวมความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์นกแล้วทิ้งด้าในทุกแง่มุม เพื่อให้เกิดแผนงานอันเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ในการประชุมจะใช้การวิเคราะห์ปัญหาแบบต้นไม้ (Problem Tree Analysis) คือการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบที่ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ ไปพร้อมๆ กันในทีเดียว นี่จะเป็นการเปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายเห็นภาพรวมที่ชัดเจน และวางแผนได้อย่างเหมาะสม"

"เราหวังว่าแผนฟื้นฟู ที่ได้ออกมาจะเป็นเหมือนกับลายแทง ที่ทำให้รู้ว่าเราจะไปถึงเป้าหมายได้อย่างไร และตัวแผนฯ อันนี้จะช่วยกำหนดแผนการปฏิบัติงาน (Action Plan) ในแต่ละปี ซึ่งแผนดังกล่าวจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับทุกฝ่าย ลำพัง RSPB ย่อมไม่มีกำลังพอที่จะดำเนินการทุกอย่างได้ อีกนัยหนึ่งแผนนี้จะเป็นตัวช่วยบอกว่า น่าจะมีใครอีกบ้างที่ควรดึงเข้ามาร่วมอยู่ในโครงการ... ในระยะแรกนี้เราตั้งกรอบเวลาการทำงานไว้ 5

ปี" สตีฟ พาร์ร หวังอยู่ลึกๆ ว่ากระบวนการทำงานที่เคยช่วยกู้ชีพพนักงานเซนต์เชลส์สำเร็จมาแล้ว จะช่วยทำให้การอนุรักษ์นกตัวแล้วท้องดำประสบผลสำเร็จเช่นกัน

การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนฟื้นฟูสถานภาพนกตัวแล้วท้องดำซึ่งเกิดขึ้นระหว่างวันที่ 26-29 พฤศจิกายน 2545 เป็นการรวบรวมเอนักวิชาการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์นกตัวแล้วท้องดำทุกฝ่ายมารวมกันมากที่สุดครั้งหนึ่ง โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุม คณะทำงานและสื่อมวลชนทั้งสิ้นราว 48 ท่าน ทั้งนักวิชาการไทยและต่างประเทศ หน่วยงานอนุรักษ์ของกรมอุทยานฯ ทั้งในส่วนกลางและระดับพื้นที่องค์กรอนุรักษ์ทั้งระดับชาติและนานาชาติ ทั้งตัวแทนชาวบ้านและนักการเมืองท้องถิ่น ทั้งทหารระดับรองแม่ทัพภาค 4 ไปจนถึงผู้บังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ผลการประชุมร่วมกัน 4 วัน ถูกนำมาประมวลและจัดทำเป็นกรอบแผนงานของโครงการฟื้นฟูสถานภาพนกตัวแล้วท้องดำระยะ 5 ปี และจัดให้มีเวทีประชาพิจารณ์ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่กว่าหนึ่งร้อยคนอีกครั้งหนึ่งในเดือนมกราคม 2546

อาจารย์ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข ประธานสถาบันพัฒนาภูมิปัญญาตะวันออก ผู้ดำเนินรายการประชุม เล่าให้ฟังถึงบทสรุปว่า "แม้เป้าหมายหลักของโครงการนี้จะอยู่ที่การเพิ่มจำนวนนกตัวแล้วท้องดำให้พ้นจากการสูญพันธุ์ แต่การทำงานก็ต้องทำควบคู่ไปกับการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้กับชุมชนท้องถิ่นด้วย รัฐต้องจัดการปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของราษฎรให้เรียบร้อย หมายความว่าต้องให้คนอยู่ได้ ในขณะที่เดียวกันคนก็อยู่ได้และมีความสุข"

" เราสร้างแผนงานขึ้นมาโดยการวิเคราะห์ปัญหาแบบพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส เช่นปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย ก็เอามาตั้งเป็น การหยุดยั้งการทำลายป่า ชุมชนลุ่มสลายก็เปลี่ยนเป็น การทำให้ชุมชนยั่งยืน นั่นคือนำเอาสาเหตุและผลกระทบ มาสร้างเป็นกรอบแผนงานระยะเวลา 5 ปี เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ หากดูจากวัตถุประสงค์ย่อย 5 ข้อ จะเห็นว่ามีกรอบออกเป็นกิจกรรมต่างๆ ถึง 40 โครงการ ในที่ประชุมยังได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ อันประกอบไปด้วยผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง สมาคมอนุรักษ์นกฯ และผู้แทนของชาวบ้าน คณะกรรมการอำนวยการชุดนี้จะเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ต่อไป นี่เพิ่งเป็นขั้นเริ่มต้นเท่านั้น โจทย์ที่ยากกว่าต่อไปคือจะนำเอาแผนงานนี้ไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่ อย่างไร"

ความเห็นของอดีตผู้ใหญ่บ้านบางเตียว เจริญ มีแก้ว ซึ่งแสดงไว้ในที่ประชุม เป็นการให้ความหวังกับความพยายามครั้งใหม่ " ผมเคยเจอนกตัวแล้วท้องดำ นานแล้วละ นั่งคิดในใจว่าถ้ามันพูดได้เหมือนคนมันคงว่า ' สวัสดีครับคุณลุง ขออยู่ด้วยคนนะ ' น่าสงสาร เป็นนกหายากมีคุณค่าแต่ไม่มีบ้านจะอยู่ มันนำเงินเข้าประเทศเยอะแยะ ทำให้เขานอจู้จี้ดั่งไปทั่ว ขอวิงวอนให้พรรคพวกมีจิตเมตตา กรุณา อุเบกขา ช่วยกันอนุรักษ์เอาไว้ นะมันไม่ได้เบียดเบียนเรา คนกับนกอยู่ร่วมกันได้ ถ้านกอยู่ไม่ได้ ก็หมายความว่าไม่มีป่า.. เตี้ยนี้บางปีฝนแล้ง น้ำขาด อากาศวิปริตไปหมด แล้วคนเราจะอยู่ได้อย่างไร "

อดีตเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ แต่เราเรียนรู้จากอดีตได้ การปรับความเข้าใจระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และสรุปบทเรียนให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของความพยายามในอดีต ย่อมเป็นทางออกของการแก้ไขปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน หากเรามีผู้เชี่ยวชาญคอยให้คำแนะนำอย่างถูกต้อง และมีข้อมูลต่างๆ ที่มีความจำเป็น หากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่นได้รับความสนับสนุนด้านบุคลากรและงบประมาณอย่างเพียงพอ หากชาวบ้านที่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทั้งหมดออกมาแสดงพลัง และให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจัง กลุ่มคนที่ไม่

เห็นด้วยซึ่งเป็นส่วนน้อย และผู้มีอิทธิพลย่อมจะทำอะไรไม่ได้ การบุกรุกป่าก็อาจจะหมดไป...หากวันนั้นมาถึง โอกาสของนกแก้วแล้วท้องดำย่อมไม่มีติดอีกต่อไป

วันพรุ่งนี้ของนกแก้วแล้วท้องดำ

ปลายมกราคม 2546

สื่อมวลชนยักษ์ใหญ่ฉบับหนึ่งรายงานว่ “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ นำโดยนายสมปราชญ์ ผลชู หัวหน้าหน่วย ป้องกันรักษาป่า กบ. 2 (คลองท่อม) และตำรวจตระเวนชายแดน กองร้อย 426 จังหวัดกระบี่ นำกำลังเข้า จับกุมขณะผู้ต้องหาขณะใช้รถแทรกเตอร์ไถปรับพื้นที่ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติเขาพระ-บางคราม ผู้ต้องหา คือนายถาวร อักษรคง อายุ 40 ปี ให้การสารภาพว่าทำตามคำสั่งของ “ โกยทุร ” นายจ้างผู้เป็นเจ้าของรถ เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางสักขีพยานเกือบ 20 คน ทั้งเจ้าหน้าที่ อบต.คลองท่อมเหนือ เจ้าหน้าที่ ระดับสูงจากกรมอุทยานฯ ชพคช. องค์มนตรี พร้อมด้วยตัวแทนของสมาคมอนุรักษ์นกฯ RSPB กองทุนสัตว์ ป่าโลก (WWF) และคณะสื่อมวลชน ภายหลังการจัดเวทีประชาพิจารณ์แผนฟื้นฟู นกแก้วแล้วท้องดำ ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ นอกจากนี้ยังได้มีการเข้าตรวจสอบการทำลายป่าขนาดใหญ่เกือบ 500 ไร่ โดยมี ชาวบ้านหลายคนตั้งข้อสังเกตว่าการบุกรุกพื้นที่ขนาดใหญ่แปลงนี้อาจจะมี ‘ คนมีสืระดับไม่ธรรมดา ’ อยู่ เบื้องหลัง เพราะเป็นการบุกรุกพื้นที่ขนาดใหญ่โดยไม่เกรงกลัวกฎหมาย เป็นที่น่าจับตาว่เจ้าหน้าที่จะ สามารถสาวไปถึงผู้มีอิทธิพลที่อยู่เบื้องหลังได้หรือไม่ “

เหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นการยืนยันถึงความรุนแรงและเลวร้ายอันไม่จบสิ้นของการบุกรุกป่าสงวนฯ ภายใน เขตอำเภอคลองท่อม แม้เจ้าหน้าที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มที่แต่ด้วยกำลังและงบประมาณที่จำกัด ทำให้เกิด ช่องว่างในการทำลายป่าขึ้นได้อีก หนทางข้างหน้าของแผนฟื้นฟู นกแก้วแล้วท้องดำจะเต็มไปด้วยอุปสรรค

สติฟ พาร์ร ให้ความเห็นว่ “ ปัญหาหลายอย่างต้องใช้เวลาและความอดทนในการแก้ไข ผมเชื่อว่าเมื่อ มาตรการต่าง ๆ ที่วางเอาไว้เริ่มถูกนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง สถานการณ์จะดีขึ้น ที่ผ่านมาระหว่างถึง ความสำเร็จเร็วเกินไป การฟื้นฟูจำนวนสัตว์ใกล้สูญพันธุ์เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและทำอย่างต่อเนื่อง สิ่งที สำคัญที่สุดในเวลานี้คือการทำงานร่วมกัน และทำให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมร่วกับโครงการฯ มากที่สุด “

ภายหลังจากที่มีการสนธิกำลังระหว่างหน่วยงานป่าไม้ และตำรวจตระเวนชายแดน ตั้งแต่วันที่เดือนมีนาคม เป็นต้นมา สถานการณ์บุกรุกทำลายป่าเริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ในขณะเดียวกัน RSPB สมาคมอนุรักษ์ นกฯ ร่วมกับกรมอุทยานฯ ได้เริ่มโครงการสำรวจสถานภาพและศึกษาชีววิทยาของนกแก้วแล้วท้องดำ โดยได้ เปิดรับเจ้าหน้าที่วิจัยประจำโครงการ เพื่อทำงานติดตามนกแก้วแล้วท้องดำอย่างละเอียด

ดร. พอล โดนัลด์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัยแห่ง RSPB ผู้เชี่ยวชาญการศึกษานกหายากในหลายประเทศ กล่าว ว่ “ หลายคนบอกว่าเรามีข้อมูลเกี่ยวกับนกแก้วแล้วท้องดำเยอะแล้ว ไม่ต้องเสียเวลาศึกษาอีก แต่ความจริง ไม่ใช่ เรามีข้อมูลด้านชีววิทยาเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ยังมีคำถามอีกหลายข้อโดยเฉพาะสถานภาพและด้าน นิเวศวิทยา เช่น ปัจจุบันมีนกแก้วแล้วท้องดำเหลืออยู่กี่คู่ และอยู่ที่ไหนบ้าง นกแก้วแล้วท้องดำคู่หนึ่งต้องการ พื้นที่ ี่เท่ากิน เท่าไร ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่ออัตราการอยู่รอดของนกฯ เหล่านี้เป็นคำถามที่เราต้องการ คำตอบให้ได้... ”

“ ..อีกส่วนหนึ่งคือแนวคิดเรื่องการเพาะเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์ ซึ่งผมคิดว่าค่อนข้างจำเป็นสำหรับการอนุรักษ์สัตว์หายากที่เหลือน้อยมาก ๆ อย่างไรก็ตามการเพาะเลี้ยงสัตว์ที่เรายังมีความรู้ด้านนิเวศวิทยาไม่ดีพอ จะทำให้มีโอกาสล้มเหลวค่อนข้างสูง และด้วยความที่นกตัวแล้วท้องถิ่นมีจำนวนน้อยมากอยู่ การนำเอานกสักคู่สองคู่ออกมาทดลองเพาะ จะมีผลกระทบต่อประชากรที่เหลือได้ง่าย ฉะนั้นต้องมั่นใจว่าเรามีข้อมูลเพียงพอเสียก่อน และควรดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญจริง ๆ ... องค์การอนุรักษ์สัตว์ป่าเดอเรลล์ (Durrell Wildlife Conservation Trust) เป็นหน่วยงานที่มีชื่อเสียงระดับโลกด้านการเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก ในส่วนนี้ RSPB ได้ประสานกับผู้เชี่ยวชาญมาช่วยศึกษาความเป็นไปได้ และถ้าเราสามารถเพิ่มจำนวนนกตัวแล้วท้องถิ่นได้จริง อาจมีการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ที่มีศักยภาพรองรับนกตัวแล้วท้องถิ่นได้ โดยเฉพาะที่เคยมีรายงานการพบนกตัวแล้วท้องถิ่นในอดีต เช่นที่เขาสอง จังหวัดตรัง หรือ น้ำตกห้วยยาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อนำนกตัวแล้วท้องถิ่นไปปล่อยคืนสู่ธรรมชาติอีกครั้ง แต่ตอนนี้ต้องใจเย็น ๆ เพราะเราเพิ่งเริ่มต้นเท่านั้น ระหว่างนี้คงต้องเก็บข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับนกให้ได้มากที่สุด ควบคู่ไปกับงานเร่งด่วนอื่นๆ ”

เมษายน 2546 มีการจัดประชุมคณะกรรมการฯ แผนฟื้นฟูนกตัวแล้วท้องถิ่นที่อำเภอคลองท่อม โดยมี ดร.วิโรจน์ พิมมานโรจนกุล หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานฯ และท่านพระนาย สุวรรณรัฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่ เป็นประธานในการดำเนินการประชุม ผลสรุปหลักๆ ที่ได้คือการผลักดันให้มีการตรวจสอบแนวเขต และรังวัดที่ดินของราษฎรให้มีความชัดเจน รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการย่อยๆ เพื่อผลักดันแผนงานต่างๆ นอกจากนี้ได้มีการหยิบยกประเด็นการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ป่าสงวนฯ อย่างเคร่งครัด โดยเสนอให้จัดการผู้บุกรุกป่าอย่างเฉียบขาด

ไบรอัน ซายส์ (Brian Sykes) เลขาธิการ OBC เห็นว่าการประชุมคณะกรรมการฯ เพื่อผลักดันนโยบายระดับสูงนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก แต่ระหว่างนี้ก็ต้องไม่ลืมกระตุ้นการทำงานในระดับพื้นที่ด้วย เพราะเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายกำลังจับตาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการให้การสนับสนุนด้านการเฝ้าระวังป่า และการฟื้นฟูพื้นที่ที่ถูกทำลาย

เดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา ดร.สตีฟ อีเลียต (Dr. Steve Elliott) ผู้เชี่ยวชาญด้านการฟื้นฟูป่าธรรมชาติ แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และดร.จอร์จ เกล (Dr. George Gale) อาจารย์ประจำคณะการจัดการทรัพยากรชีวภาพ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ได้ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ของกรมอุทยานแห่งชาติฯ ที่เขานอจู้จี้ เพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ

ดร. สตีฟ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้ว่า “ การฟื้นฟูป่าไม่ได้หมายถึงการปลูกป่าเท่านั้น เพราะป่านั้นมีความสามารถในการฟื้นตัวเองได้อยู่แล้ว สิ่งที่เราควรทำคือศึกษาสภาพพื้นที่และปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ก่อนว่าเป็นอย่างใด แล้วจะวิธีไหนมีความเหมาะสมที่สุด สำหรับเขานอจู้จี้ที่ได้ไปสำรวจคราวนี้ พบว่าแปลงที่ถูกบุกรุกหลายแปลงไม่ได้ถูกไถและเผาทำลายจนหมดเสียทีเดียว ยังเหลือตอไม้ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป อันนี้ถือเป็นข้อดีเพราะตอไม้ที่เห็นส่วนใหญ่นั้นมีระบบรากแข็งแรงไม่ตายง่ายๆ การดูแลตอไม้เช่นการกำจัดวัชพืช หรืออาจมีการให้ปุ๋ยเพิ่ม จะช่วยให้ไม้ใหญ่กลับคืนมาได้อย่างรวดเร็ว และควรมีการเสริมไม้พื้นล่างและไม้บางอย่างที่ไม่มีตอเหลืออยู่เข้าไปด้วย เพื่อช่วยให้ป่าที่ฟื้นตัวกลับมามีโครงสร้างใกล้เคียงกับป่าดั้งเดิมมากที่สุด ”

การที่ผืนป่าที่ราบต่ำถูกตัดขาดเป็นหย่อมๆ ไม่ต่อเนื่องกัน มีผลอย่างไรต่อนกแล้วแล้วท้องดำ ดร.จอร์จ กล่าวในเรื่องนี้ว่า “ เมื่อป่ามีขนาดเล็กลงและล้อมรอบไปด้วยพื้นที่เกษตรกรรม ก็เหมือนนำสัตว์ไปปล่อยเกาะไว้ นั่นเอง นกแล้วแล้วท้องดำย่อมประสบปัญหามากขึ้นในการหาอาหาร และที่ทำรังวางไข่ ความจริงมีวิธีช่วยให้นกมีโอกาสรอดได้มากขึ้น คือการทำคอร์ริดอร์ (Corridor) หรือ แนวเชื่อมต่อระหว่างหย่อมป่าที่กระจัดกระจาย การทำคอร์ริดอร์นั้นทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่น่าจะเหมาะกับพื้นที่เขานอจู้จี้ คือการปรับปรุงพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วนของชาวบ้าน ให้มีลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุด เช่นปลูกไม้พื้นล่าง หรือลงไม้ป่าบางชนิดเสริมเป็นแนว วิธีนี้ก็เหมือนทำสะพานเชื่อมให้กับนกแล้วแล้วท้องดำได้เดินทางไปหาอาหาร หรือหาคู่ในป่าแห่งอื่นๆ บ้าง วิธีนี้จะช่วยแก้ปัญหาการผสมพันธุ์กันเองในหมู่เครือญาติ (Inbreeding) ที่ทำให้เกิดยีนส์ด้อย ปัญหาที่พบมากในสัตว์ที่มีประชากรน้อยๆ อย่างนกแล้วแล้วท้องดำ ”

ภายหลังการลงพื้นที่ดังกล่าว สำนักบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ที่ 19 และสำนักปลูกป่า กรมอุทยานแห่งชาติได้ร่วมกันจัดทำโครงการฟื้นฟูป่าสงวนฯ ที่ถูกบุกรุก ในเนื้อที่ประมาณ 600 ไร่ โดยจะดำเนินงานทั้งในส่วนของการปลูกพันธุ์ไม้ท้องถิ่น การดูแลต่อไม้ และการเฝ้าระวังรักษาพื้นที่อย่างจริงจัง โดยมีกำหนดที่จะดำเนินการในเดือนสิงหาคมนี้

ในขณะที่องค์กรประกอบต่างๆ ในแผนฟื้นฟู ค่อยๆ ได้รับสานต่อ และขยายผลไปสู่การปฏิบัติ ก็ได้มีกลุ่มอนุรักษ์กลุ่มใหม่เกิดขึ้นภายใต้ชื่อ “ กลุ่มรักษานกแล้วแล้วท้องดำ ” โดยตัวแทนของกลุ่มฯ ได้ทำหนังสือยื่นต่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เพื่อเรียกร้องให้หยุดยั้งการบุกรุกทำลายป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้ และอนุรักษ์นกแล้วแล้วท้องดำ กลุ่มคนในวันนั้นได้ทำให้นกแล้วแล้วท้องดำเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ทั่วประเทศอีกครั้งหนึ่ง

คุณอวยพร ขวัญแพ ตัวแทนกลุ่มรักษานกแล้วแล้วท้องดำ เล่าให้ฟังว่า “กลุ่มรักษานกแล้วแล้วท้องดำจริงๆ แล้วคือตัวแทนของนักดูนกจำนวนหนึ่งที่ติดต่อสื่อสารกันเป็นประจำทางอินเทอร์เน็ต พวกเรามีหลากหลายอาชีพมาก ตั้งแต่หมอ พยาบาล วิศวกร นักธุรกิจ หรือแม้แต่นักศึกษา พอใครมีข่าวอะไรก็จะแจ้งถึงกันให้ทราบ ช่วงต้นเดือนมีนาคมที่ผ่านมา มีบางคนลงไปดูนกกันที่เขานอจู้จี้ แล้วเห็นการทำลายป่าอย่างรุนแรง จนแทบจะล้าเข้ามาในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เราก็รู้สึกว้าวเอ๊ะ นี่มันพื้นที่อนุรักษ์ไม่ใช่หรือ แล้วนกแล้วแล้วท้องดำนี่มันสำคัญมาก เรียกว่าไม่ใช่เฉพาะในประเทศไทยแต่ขึ้นอันดับโลก ทำไม่ถึงยังมีการบุกรุกป่าอย่างนี้ เลยปรึกษากันว่าน่าจะต้องลงมือทำอะไรสักอย่าง ในที่สุดก็เลยล่ำรายชื่อและทำหนังสือยื่นถึงนายกฯ ”

การเกิดขึ้นของกลุ่มรักษานกแล้วแล้วท้องดำซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักดูนก ในกรุงเทพฯ เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญอีกจุดหนึ่งก็ว่าได้ ของการที่นักดูนก หรือคนธรรมดาทั่วไปได้ลุกขึ้นมาทำอะไรบางอย่างเมื่อพบเห็นธรรมชาติกำลังถูกคุกคาม “ ..คือเราก็ไม่ได้โทษเจ้าหน้าที่ฝ่ายเดียว ปัญหามันคงซับซ้อนกว่านั้นเยอะ หลังจากที่ได้รวมกลุ่มกันแล้ว ก็ได้พบปะพูดคุยกับผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายทั้งในส่วนของสมาคมอนุรักษ์นกฯ และ OBC เพื่อดูว่าใครทำอะไรไปถึงไหนแล้วบ้าง เมื่อกลางเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา ก็จัดลงพื้นที่อีกครั้ง และได้มีโอกาสพบกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นด้วย ซึ่งทำให้เข้าใจปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้น รู้สึกเห็นใจเจ้าหน้าที่ๆ เพราะงานหนักมาก กำลังคนก็น้อย จุดประสงค์ของกลุ่มเราก็คือช่วยให้การอนุรักษ์นกดีขึ้น ตรงไหนเป็นช่องโหว่อยู่ก็ต้องช่วยๆ กัน ถ้ามันแต่โยนความรับผิดชอบ นกคงสูญพันธุ์พอดี ” คุณอวยพรกล่าว นอกจากนี้ทางกลุ่มฯ ยังมีแนวคิดที่

จะกระตุ้นให้คนท้องถิ่นรับเอานกแก้วแล้วท่องจำไว้ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นภูมิใจและหวงแหนนกชนิดนี้ รวมทั้งมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในขณะที่การอนุรักษ์นกแก้วแล้วท่องจำได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ได้มีการนำเสนอทางเลือกอีกหลายทาง เช่น การซื้อที่ดินคืนจากชาวบ้านที่มีความเต็มใจ และนำมาฟื้นฟูเป็นที่อยู่ของนก อันเป็นแนวทางการอนุรักษ์ขององค์กรเอกชนขนาดใหญ่หลายแห่งทั่วโลก ผู้เสนอแนวทางนี้ยืนยันว่าเงินลงทุนมหาศาลไม่ใช่อุปสรรค เพราะมีนักดูนกทั่วโลกพร้อมที่จะบริจาคเงินให้ หากมีหลักประกันว่าจะช่วยนกแก้วแล้วท่องจำได้จริง เมื่อได้ที่ดินแล้วก็ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาจัดการพื้นที่โดยเฉพาะ คุณรุ่งโรจน์ จุกมงคล อุปนายกสมาคมอนุรักษ์นกฯ กล่าวว่า “ หากได้ที่ดินแล้ว เราสามารถนำมาปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะกับนิเวศวิทยาของนกได้ เพราะความจริงนกแก้วแล้วท่องจำปรับตัวได้เก่งกว่าที่เราคิด เขาอยู่รอดในป่าชั้นรองที่ไม่สมบูรณ์นัก เคยมีรายงานว่าพบนกทำรังในป่าหอยมเล็ก ๆ ขนาดเพียง 12 ไร่ ที่ล้อมรอบไปด้วยสวนยางได้ นอกจากนี้อาจช่วยเหลือนกฯ ด้วยการให้อาหารเสริมในระยะแรก โดยเฉพาะไส้เดือนซึ่งเป็นอาหารหลัก หรืออาจปลูกต้นระกำ หรือกอหวาย ซึ่งเป็นไม้มีหนามที่นกใช้อาศัยทำรัง ก็น่าจะช่วยให้พวกมันมีโอกาสรอดมากขึ้น อันนี้เป็นไปตามหลักการจัดการสัตว์ป่าทั่วไป คือมีที่อยู่ ที่กิน ที่ขยายพันธุ์ สัตว์ก็อยู่ได้ ”

จอห์น พาร์รี (John Parr) ผู้อำนวยการฝ่ายอนุรักษ์ กองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF) ได้เสนออีกทางเลือกหนึ่งคือการประกาศให้พื้นที่ในอำเภอคลองท่อมและใกล้เคียงทั้งหมด เป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมปี 2535 เพื่อเป็นการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีความเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศธรรมชาติ จอห์น กล่าวว่า “ พื้นที่ราบบริเวณเขานอจู้จั้นนั้นเป็นระบบนิเวศที่พิเศษมาก แต่เขตอนุรักษ์ตามกฎหมายให้การคุ้มครองไม่ทั่วถึง และค่อนข้างมีความสับสน การประกาศให้ทั้งบริเวณเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม จะทำให้ทุกคนยอมรับในหลักการเดียวกันว่าพื้นที่ทั้งหมดบริเวณนี้มีความสำคัญมาก ต้องมีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การจะมาถางป่า 400-500 ไร่เพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน นั้นย่อมทำไม่ได้ ”

หลายคนติดตามเรื่องนี้มาโดยตลอดเชื่อมั่นว่าแนวทางการอนุรักษ์ใหม่ๆ จะช่วยแก้ปัญหาของนกแก้วแล้วท่องจำในระยะยาวได้ แต่บางคนก็เห็นว่าแผนฟื้นฟูนี้ไม่ได้แตกต่างไปจากแนวทางที่เคยพยายามมาแล้ว จึงไม่แน่ใจว่าการอนุรักษ์จะประสบผลสำเร็จหรือไม่.. ดร.เจริญวิชัย หาญแก้ว ตัวแทนของสมาคมอนุรักษ์นกฯ ในคณะกรรมการอำนวยการแผนฟื้นฟู ยืนยันว่า “ ..เชื่อว่าเรามาถูกทางแล้ว แม้ปัญหาจะค่อนข้างใหญ่และซับซ้อนมาก แต่ตอนนี้เรามีกระบวนการที่เปิดให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมพูดคุยกันอย่างเต็มที่ ทั้งชาวบ้าน เจ้าหน้าที่กรมอุทยานฯ นักวิชาการ และยังมีองค์กรอนุรักษ์นานาชาติให้การสนับสนุน.. บอกได้เลยว่าตอนนี้คนทั่วโลกเขาจับตามองเราอยู่ เป็นโอกาสอันดีแล้วนะ ตอนนี้เรายังมีโอกาสที่จะทำให้ถึงที่สุด การแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์สัตว์ป่านั้นต้องอดทน เพราะมันไม่ง่าย มันโยงไปถึงปัญหาโครงสร้างอื่นๆ หมด แต่ถ้าเราไม่เผชิญกับปัญหา ไม่พยายามแก้ไข... ทุกอย่างก็ไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่ใช่เฉพาะนกแก้วแล้วท่องจำหรอกนะ แต่หมายถึงสังคมโดยรวมทั้งหมด ”

ทิพย์ตื่นแต่เช้าตรู่ เธอเริ่มต้นภารกิจของวันใหม่ด้วยการเตรียมอุปกรณ์ภาคสนาม กล้องส่องทางไกล เครื่องบอกพิกัดทางภูมิศาสตร์ สมุดโน้ต เครื่องอัดเสียง และยาทากันยุง อากาศที่ร้อนอ้าวราวเตาอบ ฝนที่พร้อมจะเทลงมาทุกขณะ กับแมลงนับล้านที่คอยกัดรบกวนในป่า ทำให้การทำงานภาคสนามที่ป่าเขานอญู้ยากลำบากไม่แพ้ป่าที่ไหนๆ โดยเฉพาะเมื่อต้องคอยสังเกตนกที่พบเห็นตัวได้ยากยิ่งอย่างนกแก้วแล้วท้องดำบน พื้นป่าที่รกชัฏไปด้วยพันธุ์ไม้ไม่น้อยใหญ่นานาชนิด ทุกวันทีจะต้องเดินตามเส้นทางเพื่อติดตามพฤติกรรมของนกแก้วแล้วท้องดำทุกตัวที่สำรวจพบ ทิพย์และทีมงานอันประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่จากกรมอุทยานฯ และที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญจาก RSPB เริ่มเก็บข้อมูลนกแก้วแล้วท้องดำอย่างจริงจังมาได้ 3 เดือนแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพล่าสุดนี้จะเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยกำหนดทิศทางของมาตรการเร่งด่วนต่างๆ ในการอนุรักษ์นกแก้วแล้วท้องดำ ชาวที่น่ายินดีล่าสุดคือทีมงานได้สำรวจพบนกแก้วแล้วท้องดำแล้วทั้งหมด 1 3 คู่ และคาดว่ามีตัวที่ไร้คู่ อีก 3 ตัว อย่างไรก็ตามคณะสำรวจยังไม่พบรังนกแก้วแต่ครั้งเดียวในฤดูผสมพันธุ์ปีนี้ ไม่มีใครตอบได้ว่า เป็นเพราะการสำรวจยังทำได้ไม่ครอบคลุม หรือ เพราะนกหลายคู่ถูกผลักดันให้มาอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นเกินไป หรือเพียงเพราะมีนกทองเทียวผ่านเข้าออกในพื้นที่อาศัยของนกมากเกินไป

แม้การค้นหาลำโพงเพื่อเก็บข้อมูลในปีนี้จะยังไม่ประสบความสำเร็จ แต่โดยทั่วไปก็นับได้ว่าโครงการสำรวจเบื้องต้นดำเนินไปได้ด้วยดี และมีการวางแผนการศึกษาอย่างละเอียด เพื่อตอบคำถามในเรื่องของการอนุรักษ์ให้ได้มากที่สุด ทิพย์เล่าวางานสำรวจประชากรและพฤติกรรมของนกที่เธอกำลังทำนั้นเป็นเพียงบันไดขั้นแรกเท่านั้น ข้อมูลสำคัญหลายอย่างจะไม่มีทางได้มา หากไม่มีการใช้เทคนิคอื่นๆ ช่วย เช่นการติดห้วงขานก หรือติดวิทยุส่งสัญญาณและติดตามพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ทราบอย่างแน่ชัดว่านกใช้พื้นที่อาศัยหากินอย่างไร ขนาดเท่าไร และอะไรคือปัจจัยหลักในการกำหนดความอยู่รอดของนกแก้วแล้วท้องดำ ทักษะบางอย่างอาจจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ อุปสรรคที่สำคัญในขณะนี้คือขั้นตอนการขออนุญาตการทำวิจัย เพราะร่างโครงการดังกล่าวจะต้องผ่านการพิจารณาจากสภาวิจัยแห่งชาติ และคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติเสียก่อน เนื่องจากนกแก้วแล้วท้องดำเป็นสัตว์ป่าสงวนที่มีการคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด ทิพย์และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้แต่รอคอยด้วยความหวังว่า ร่างโครงการจะผ่านการพิจารณาโดยเร็ว และโครงการวิจัยจะได้เดินหน้าอย่างเต็มรูปแบบสำหรับฤดูผสมพันธุ์ปีหน้า ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดในการเก็บข้อมูล ทุกฝ่ายจำเป็นต้องทำงานแข่งกับเวลาเพราะรู้ดีว่าพวกเขาเหลือเวลาอีกไม่มากนัก

.....

17 ปีเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน กาลเวลายังคงไหลเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างซื่อสัตย์ พร้อมกับการจากไปของป่าที่ราบต่ำ และนกแก้วแล้วท้องดำตัวแล้วตัวเล่า ณ วันนี้ แผนงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์นกแก้วแล้วท้องดำกว่า 40 โครงการยังคงรอคอยให้มีคนนำไปเริ่มต้นปฏิบัติอย่างจริงจัง ความพยายามครั้งนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ชะตากรรมของนกแก้วแล้วท้องดำจะเป็นอย่างไร คงไม่ได้ขึ้นอยู่กับทิพย์ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับองค์กรอนุรักษ์ หรือ กรมอุทยานแห่งชาติฯ บทเรียนที่ผ่านมาพิสูจน์แล้วว่าความพยายามแต่เพียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีทางทำให้การอนุรักษ์ประสบความสำเร็จ นกแก้วแล้วท้องดำจะอยู่รอดต่อไปได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมืออย่างจริงจัง และความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่าย ตั้งแต่ระดับชาวบ้านไปจนถึงผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความพยายามครั้งนี้คือการตัดสินใจของคนไทยว่าจะปกป้องนกแก้วแล้วท้องดำเอาไว้หรือปล่อยให้มันสูญพันธุ์ไปตลอดกาล...

ณ นาทีนี้ การอนุรักษ์นกแก้วแล้วท้องดำยังคงถูกผลักดันให้ดำเนินต่อไปข้างหน้า ในขณะที่เวลาของนกแก้วแล้วท้องดำฝูงสุดท้ายเหลือน้อยลงไปทุกที ทิพย์และผู้คนที่อีกจำนวนหนึ่งกำลังสานต่อเรื่องราวของการอนุรักษ์ที่โลดแล่นอยู่ในความสนใจของชาวโลกมาเกือบ 20 ปี เรื่องราวที่กำลังจะกลายเป็นตำนาน และด้วยหวังว่าจะปิดฉากลง...อย่างสันติ

"ในท้ายที่สุด อนาคตของมนุษยชาติมิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เราสรรค์สร้างขึ้นเท่านั้น

หากยังหมายรวมถึงสิ่งที่เรา...ไม่ยอมให้ถูกทำลาย"

จอห์น ซี ชอว์ฮิลล์ (2479-2543)

ประธาน The Nature Conservancy ระหว่าง 2533-2543

เอื้อเฟื้อภาพประกอบเว็บไซต์บางส่วนโดย ศุภลักษณ์ กลับดี และ ประสิทธิ์ จันเสรีกร

สมาคมอนุรักษ์นก และธรรมชาติแห่งประเทศไทย

43 ซอยโชคชัยร่วมมิตรแยก 29 ถ. วิทยาดิรั้งสิต เขตดินแดง กรุงเทพฯ 10320

Tel : 02-691-4816, 02-691-5976

Fax :02-691-4493

Email bcst@bcst.or.th